

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, June 2017, 21 (1): 255-296

**Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı
Üzerine Bir Değerlendirme**

*An Evaluation of Basic Concepts and Historical Background of Pastoral
Care and Counseling*

Ömer Faruk Söylev

Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Din Psikolojisi Bilim Dalı.

Assistant Professor, Dumlupınar University, Faculty of Islamic Sciences,
Department of Psychology of Religion,

Kütahya/Turkey

ofsoylev@hotmail.com

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-1935-1957>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 19 Ocak/January 2017

Kabul Tarihi / Accepted: 25 Mart/March 2017

Yayın Tarihi / Published: 15 Haziran/June 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Cilt / Volume: 21

Sayı – Issue: 1

Sayfa / Pages: 255-296

DOI: <https://doi.org/10.18505/cuid.286648>

Atıf/Cite as: Söylev, Ö. Faruk. "Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme - An Evaluation of Basic Concepts and Historical Background of Pastoral Care and Counseling". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal* 21, no. 1 (June 2017): 255-296. doi: 10.18505/cuid.286648.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/cuid>

Copyright © Published by Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved. For Permissions: ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr

Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme¹

Öz: Psikolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı 19. yüzyıla kadar, insana dair sorunlar, felsefi bir yorumla ele alınmıştır. Zaman içinde pozitivizm, materyalizm gibi felsefe akımlarının yön vermesiyle psikoloji bilimi kendine ait kavram ve yöntemlere sahip olmuştur. Bu süreçte bilimde hâkim olan paradigmalardan etkisiyle din, uzun bir dönem bilimsel araştırmaların dışında tutulmuştur. Bilim adamlarının dine karşı olumsuz tutumlarına rağmen, Hıristiyan din adamları felsefe ve psikoloji gibi alanlardaki bilimsel gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Kilise hizmetleri çerçevesinde geleneksel olarak sürdürülen “pastoral care” faaliyetlerinin psikoloji ve psikoterapi alanlarındaki gelişmelerden etkilenmesiyle bugünkü dini danışma ve rehberliğin temeli olan “pastoral care and counseling” kavramları ve yöntemleri ortaya çıkmıştır. 1960’lardan sonra dünya genelinde bir yayılma eğilimi gösteren dini danışma ve rehberlik konusu, son yıllarda Türkiye’deki dini kurum ve akademik çevrelerin de ilgi odağı haline gelmiştir. Bu makalede, konunun İslam kültürü içindeki realizasyonu ile ilgili çalışmalara katkı vermek amacıyla dini danışma ve rehberliğin temel kavramları ve tarihi arka planına odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dini Danışma ve Rehberlik, Psikoloji, Psikoterapi, Pastoral Care, Pastoral Counseling.

An Evaluation of Basic Concepts and Historical Background of Pastoral Care and Counseling

Abstract: Until the 19th century in which psychology emerged as a scientific discipline, problems that are related to humans always were interpreted with philosophical considerations. In time, philosophical movements such as positivism

¹ Bu çalışma, 2014 yılında tamamladığımız “Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. *This article is extracted from my doctorate dissertation entitled “Pastoral Care and Counseling in Turkey: Fields, Possibilities and Methods (The Case of The Presidency of Religious Affairs)”, Uludağ University, Bursa/Turkey, 2014.*

and materialism have led psychology as a scientific branch to have its own concepts and methods. Religion has been excluded from scientific research for a long period under the influence of the paradigms that dominate the science in this process. Despite the negative attitudes of scholars to religion, Christian clergy closely followed scientific developments in the fields such as philosophy and psychology. Pastoral care and counseling concepts and methods based on today's religious counseling and guidance have emerged, as traditionally maintained "pastoral care" activities within the framework of church services have been influenced by developments in psychology and psychotherapy. After the 1960s, pastoral care and counseling, which has a tendency to be widespread throughout the world, has become a focus of interest in religious institutions and academic community in Turkey in recent years. This article focuses on basic concepts and historical background of pastoral care and counseling in order to contribute to the study of the subject's realization in Islamic culture.

Keywords: Religious Counseling and Guidance, Psychology, Psychotherapy, Pastoral Care, Pastoral Counseling.

SUMMARY

The modern way of life has not only accelerated social change, but has also changed individual needs. Rapid change and differentiated needs brought with it a number of psychological problems. Accordingly, psychological processes affecting the human being and causing illness have begun to be examined. On the other hand, the values and belief systems of life have also been affected by change, and important changes and developments have taken place in institutional religious structures and religious services. For this reason, the necessity of learning the perspective and attitude of religion in the face of new events and situations emerging from one side, the need for psychological help and spiritual support in the face of suffering and crises experienced from the other side is increasing. In short, religion has become an area where people need guidance because they are forced to move on their own.

Since the pioneering work in the area of pastoral care and counseling has emerged entirely as a Christian activity, the first concepts of this field are closely

related to Christian culture. "Pastoral care", which is the basic concept of pastoral care and counselling, usually refers to religious counseling and guidance services performed by priests, especially outside the church. The foundations of today's pastoral care and counseling services are pastoral care activities, which are spiritual support, advice and consultation given by Christian religious men. There are also the origins of Christian theology, such as the doctrine of Christ and the Trinity, the teachings of salvation through grace, infallibility of the Church, the understanding of priesthood, the institution of confession and the status of the Church.

Pastoral care and pastoral counseling are forms of help that can be distinguished from each other to some extent. The difference lies in the related psychological dynamics rather than moral stance when priests are working with people. For this reason, the largest and most extensive pastoral activity between the two is strictly pastoral care. These activities are more or less structured general relationships with formal and informal conversations, dialogues and other communication interactions and with young people, couples, adults and various other groups. The aid associations, referred to as pastoral counseling, include aid activities that are structured within the framework of a specific place and a certain period of time, differently from the general and everywhere feasibility of pastoral care activities, in which case there is a need for care and time for the pastor. The distinctive point here is that the individual has more psychological condition and problems.

The emergence of religious counseling and guidance as an institutional service area is directly related to the reform movements and the transformation of the industrial revolution over the social organization of Western European countries and the establishment of religious institutions. As a matter of fact, Catholics, and especially Orthodox people, were more cautious in their newly developing psychological counseling activities, while Protestants tended to embrace new psychological theories and techniques in religious support and assistance services. The process that has taken place since the 15th century, with the differentiation of humanity, God, and astronomy, brought with it a radical change called "enlightenment" in the 18th century. The period of enlightenment is characterized by the reduction of religious tolerance and the exchange of supernatural with nature, the religion with science, the divine command with

natural law, and the religionists with philosophers. In this period, the subject of religion and spirituality has been seen as a private, unscientific, unknown peculiar space that is believed to have to be excluded from psychological research and clinical trials.

Although the psychologist was not able to establish a healthy relationship with religion by the influence of the paradigm, which was a dominant factor in scientific field at the time when psychology emerged as a scientific discipline the clergy who carried out "pastoral care" activities within the framework of church services, especially in the United States and Europe, have benefited from the accumulation of modern psychiatry and psychotherapy. By influencing the activities of the church in the field of psychology, the priests helped them to gain a distinctive dimension, both in the church and outside the church. The "pastoral counseling" field has begun to develop with the use of methods and rules of counseling psychology and clinical psychology in the cultivation of priests.

Until the investigation of Abraham Maslow's "*Towards a psychology of being*" (1962), religion and spirituality, which were not deemed worthy of attention, were recognized as a final need and an important motivation to meet. Recent research in the field reveals that there is a significant relationship between mental and physical health with religion. Counselors do not include the clients' religious beliefs in the consultation process. It is considered synonymous with ignoring an important part of the client's identity. As a result of these developments, many medical faculties and psychology departments in the United States and other developed countries are now lecturing on religious counselling.

Pastoral care and counseling activities, which have been practiced in the Christian world since the beginning of the 20th century, have become the focus of academic circles and related institutions in Turkey in recent years, depending on the global influences of social change and the differentiated needs of the increasingly modern life. Although pastoral care and counseling are considered as a foreign concept and an un-institutionalized service area in our culture, the most important part of the religious services that have been carried out since the Prophet Muhammad (pbuh) constitutes the activities of "irshad" (to guide or to show someone the right path), which is the spiritual guidance. Today, however, there is a need for new "irshad" models that support the principles and

approaches of modern psychological aid disciplines. With goals, principles, methods and approaches, Pastoral care and counseling will provide important contributions to the society in order to meet new needs and expectations.

GİRİŞ

On yedinci yüzyılla birlikte Avrupa’da ortaya çıkmaya başlayan ve “aydınlanma” düşüncesiyle gelişerek bugün artık bütün dünyayı etkisi altına alan modern yaşam biçimi, gündelik yaşantıyı manevi özelliklerinden hızla uzaklaştırarak eşi görülmedik bir biçimde maddileştirmiştir. Gerçek şu ki, modern hayat her ne kadar inanç ayırımı yapmaksızın tüm insanlığa maddi olarak çok büyük imkân ve fırsatlar sunmuşsa da, insanlığın ruhsal olarak yaşadığı problemleri çözemediği gibi, kolaylıkla çözülebilecek sorunları daha çok karmaşıklaştırarak içinden çıkılmaz hale getirmiş ya da farklı yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Böylece bugün içinde yaşadığımız dünya, eskisine göre daha huzursuz ve güvensiz bir hale gelmiştir. Öyle ki, yaşanan değişimler bir taraftan küresel düzeydeki boyutlara ulaşırken diğer taraftan günlük yaşantının en özel ve kişisel özelliklerini değiştirme aşamasına kadar gelmiştir.² Artık bireysel ve toplumsal yaşamı etkileyen çeşitli küresel, bölgesel ve kültürel konuların daha kompleks bir yapıya dönüştüğü günümüz toplumunda tercihler çeşitlenmiş, beklentiler artmış ve talepler farklılaşmıştır. Özellikle nüfus hareketleri, kentleşme, bilişim ve teknoloji gibi hızlı sosyal ve kültürel gelişmelerin getirdiği intibak güçlükleri ve bunlardan kaynaklanan problemlerin çeşitliliği gibi etkenler durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Son üç-dört yüzyıl içerisinde ortaya çıkan değişiklikler o derece dramatik ve kapsamlı bir etki göstermiştir ki, değişimden hayatın değer ve inanç sistemleri de derinden etkilenmiş, kurumsal dini yapılarda ve din hizmeti anlayışlarında önemli değişme ve gelişmeler meydana gelmiştir. Diğer bir ifade ile dini yaşantı alanı, yaşanmakta olan değişimden kendisini uzak tutamamıştır. Bu sebeple din, kişilik gelişimleri tamamlanmış bile olsa, insanların kendi başlarına hareket etmekte zorlandığı danışma ve rehberliğe ihtiyaç duyduğu bir alan olmuştur. Bir taraftan daha önce karşılaşılmamış farklı olaylar ve tecrübe

² Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, trc. Ersin Kuşdil (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2014), 9-14.

edilmemiş durumlar hakkında dinin cevap ve yorumlarını öğrenme ihtiyacı artarken, diğer taraftan giderek yalnızlaşan, yabancılaşan ve bütünlüğünü kaybeden insanın, mutsuzluk, umutsuzluk, uyumsuzluk, huzursuzluk ve acı veren ani krizler gibi dramatik yaşam durumlarının çoğalmasında psikolojik yardım ve manevi destek gereksinimlerini arttırmıştır.³ Öte yandan ruhsal sorunların çözümü amacıyla geliştirilen geleneksel psikoterapi yaklaşım ve teknikleri ise dindar danışanların ihtiyaçlarını karşılamada çoğu zaman başarısız olmuştur. Hâlbuki insanların seküler-duygusal sorunları kadar, dini-duygusal sorunları da bulunabilmektedir. Ruh sağlığı uzmanlarının dine ve onun değerlerine yönelik ön yargılı soğuk tutumları, dindar bireylerin zaman zaman ciddi bir ikilem ile karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır.⁴ Bu durum gerek klasik çerçevede sunulan dini tebliğ faaliyetleri gerekse psikolojik yardım hizmetleri için işbirliğine dayalı yeni yaklaşım ve yöntemler geliştirmeyi zorunlu hale getirmektedir. Din ile psikoterapi arasındaki yeni yaklaşımlara yönelik böylesi çabalar, sorunlarına dini/manevi temelli çözümler arayan insanların problemlerine psikolojik danışma ve rehberliğin klasik sürecinden farklı çözümler getirmeyi amaçlayan dini danışma ve rehberlik alanını ortaya çıkarmıştır. Günümüz Batı dünyasında özellikle Hıristiyan kültürü içinde oldukça zengin bir litaretür seviyesine ulaşan dini danışma ve rehberlik hizmetlerinin ordudan hastaneye, hapis haneden sosyal hizmet kurumlarına kadar oldukça geniş bir uygulama sahası bulunmaktadır. Son yıllarda Türkiye’de de dini danışma ve rehberliğe karşı artan bir ilgi söz konusudur. Bir yandan akademik çevrelerin konuya ilişkin dikkatleri çeken ilgisi, diğer yandan Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitli kurumlarla birlikte kültürel ve sosyal içerikli modern din hizmeti arayışları Türkiye’de dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin süreç olarak başladığına işaret etmektedir. Ancak Türkiye’de kendi toplumununkinden çok farklı kültürel ve teolojik kökenleri bulunan dini danışma ve rehberlik konusuna ilginin artması, özellikle teorik çerçevede tartışılması ve netleştirilmesi gereken bir dizi sorun yığınına da beraberinde getirmektedir. Bu makalede dini danışma ve rehberliğin temel kavramları ve tarihi arka planına odaklanmak ve böylece Türkiye’de dini

³ Philip Yancey, *Acı Çekilirken Tanrı Nerede? Güç Zamanların Üstesinden Gelebilmek İçin Teselli Eden, Şifa Veren Bir Rehber*, trc. Nur Nirven (İstanbul: Haberci Yay., 2008), 64.

⁴ Vicky Genia, “Seküler Psikoterapistler ve Dindar Danışanlar: Mesleki Mülahazalar ve Öneriler” trc. Üzeyir Ok, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 12, sy. 1 (1999): 78-83.

danışma ve rehberliğin teorik çerçevesini belirlemek üzere yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Türkiye’de bugüne kadar daha çok din hizmetleri kapsamında ele alınan dini danışma ve rehberlik ile ilgili lisansüstü düzeyde yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yeni çalışılmaya başlanan konulardan birisi olarak (din psikolojisi alanında) dini danışma ve rehberlik ile ilgili yapılmış birkaç doktora çalışması bulunmaktadır.⁵ Diğer akademik çabalar çoğunlukla lisans ve lisansüstü düzeydeki dersler ve sonrasında hazırlanan tezler, bilimsel dergilerde yayınlanan az sayıdaki makale ve belirli oranda sempozyum, kongre ve çalıştay bildirimlerinden oluşmaktadır. Türkiye’de ilk defa dini danışma ve rehberlik konusunun akademik alana taşınması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Mualla Selçuk danışmanlığında 1997 yılında yapılan iki adet yüksek lisans çalışmasıyla gerçekleşmiştir. Bu çalışmalardan biri, Nurullah Altaş diğeri Üzeyir Ok tarafından hazırlanmıştır. Altaş’ın hazırladığı yüksek lisans tezinin başlığı “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri”dir. Bu çalışmada, din ve moral hizmetlerinin hastanelerde (yatarak) tedavi gören hastalara sunulması ele alınmaktadır. Üzeyir Ok’a ait olan diğeri çalışma ise, “Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı” adıyla tamamlanmıştır. Araştırmacı dinsel danışmanlık araştırmasını Batı literatürünü esas olarak gerçekleştirmiştir. Daha sonra hem Batı literatürü hem de kendi gelenek ve dinimiz ile ilgili hususiyetlerin gözetildiği “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri” isimli başka bir makale 2000 yılında Altaş tarafından yayınlanmıştır. Üzeyir Ok ise dini danışmanlık hakkındaki görüşlerini 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen I. Din Hizmetleri Sempozyumunda sunmuştur. Ok, J. Fowler’ın “İnanç Gelişim Teorisi”nden esinlenerek geliştirdiği

⁵ Bk. Ömer Faruk Söylev, “Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)” (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2014); Zuhal Ağılıkaya-Şahin, “Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Dini Danışmanlık: Teori-Eğitim-Uygulama” (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014); Fatıma Zeynep Belen, “Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014); Turgay Şirin, “Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli” (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2013). Ayrıca diğeri bilim dallarında doktora düzeyinde yapılan çalışmalar için bkz. Garip Aydın, “Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler” (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015); Salih Aybey, “Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği” (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015).

“İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi” başlıklı tebliğinde konu ile alakalı bazı tekliflerde bulunarak düşüncelerini daha somut bir şekilde ifade etmiştir.

Dini danışma ve rehberlik konusuyla ilgili son zamanlarda tamamlanan bazı yüksek lisans çalışmaları da bulunmaktadır.

Feyza Kahvecioğlu Karaca, “Din Hizmetlerinde Dini Danışma ve Rehberlik” (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010).

Zehra Yıldız, “Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelenlerin Psiko-Sosyal Zemini” (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2011).

Saadet Çiftkat, “Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Elazığ ili örneği)” (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011).

Necla Yılmaz, “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarındaki Öğrencilerde Dini Algının Psikolojik Temelleri ve Dini Danışmanlık-Rehberlik” (Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2012).

2010 yılında, Kahvecioğlu-Karaca, araştırma yöntemi olarak betimlemeyi tercih ettiği bu çalışmada, din hizmetlerinde dini danışmanlığın yeri konusunu Hz. Peygamber (s.a.v) örneğinde teorik olarak incelemiştir. Aynı yıl Kevser-Şahin tarafından yapılan diğer çalışmada ise Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarına gelen belirli sorular ile ilgili yapılan analiz ve yorumlardan oluşan üç bölüm bulunmaktadır.

2011 yılında, Yıldız, teorik ve amprik olmak üzere toplam beş bölümden oluşan çalışmada, Kırşehir ilindeki AİRB’e gelen sorunlar ile ilgili bulguları analiz etmiştir. Çiftkat tarafından yapılan çalışmada ise Türkiye’de gerçekleştirilen dini danışma ve rehberlik faaliyetlerinin yetersizliği ön plana çıkartılarak, Elazığ ili örneği üzerinde din eğitimi disiplini çerçevesinde; danışma ortamı, danışman yeterliliği, danışman özellikleri ve danışma konuları ele alınmaktadır.

2012 yılında, Yılmaz’ın tamamladığı çalışmada, kurumlarda barınan çocuklarda oluşan dini algının psikolojik temelleri belirlenmeye çalışılmaktadır. Yüksek lisans düzeyinde ilahiyat alanında yapılan diğer çalışmalar kronolojik olarak şu şekilde devam ettirilebilir:

Hasan Mollaoğlu, “Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım New York Healthcare Chaplaincy Örneği” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013).

Mustafa Kemal Karabacak, “Aile İçi Çatışma ve Anlaşmazlıkların Çözümünde Dini Danışmanlığın Önemi” (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015).

Dilek Bal Koçak, “Çocuk Hastalara ve Yakınlarına Uygulanan Manevi Bakım (Hollanda Örneği)” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015).

Yasemin Angın, “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psikososyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2016).

Nihal Esendir, “Sağlık Çalışanlarının Maneviyat ve Manevi Bakım Algısı, İstanbul Örneği” (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2016).

Hava Kaplan, “Çocuk Evlerinde Uygulanan Dini Rehberlik Hizmetlerinin Din Görevlileri ve Ev Sorumluları Açısından Değerlendirilmesi: Çanakkale Örneği” (Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2016).

Sağlık ve PDR alanlarında;

Esmâ Sülü, “Yoğun Bakımda Yatan Çocuk Hastaların Annelerinin Manevi Bakım (Spiritüel Bakım) Gereksinimleri” (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2006).

Nesrin Okyay, “Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Düşüncelerinin Belirlenmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008).

Meyreme Aksoy, “Hemşirelik Öğrencilerinin Maneviyat ve Manevi Bakımı Algılayışı” (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015).

Zeynep Takmaz, “Psikolojik Danışma Etkileşiminde Maneviyata Bakış: Nitel Bir Çalışma” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015).

Dini danışma ve rehberlik konusu yukarıda bazıları sıralanan akademik çalışmalardan başka, toplumumuza din hizmeti sunmakla görevlendirilen Diyanet İşleri Başkanlığının da kısa zamanda gündemine girmiştir. Diyanet İşleri

Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen konuyla ilgili faaliyetlerden bazıları kronolojik olarak şöyle sıralanabilir:

Aile ve Dini Rehberlik Büroları (2003): Dini danışma ve rehberlik ile ilgili Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yapılan ilk kurumsal çalışmalar (bugünkü adıyla) Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının kurulmasıyla başlatılabilir. Halkın ailevi, sosyal ve psikolojik içerikli dini/manevi sorunlarına yardımcı olma amacını taşıyan büroların kuruluşu, 1998 yılında düzenlenen II. Din Şurası kararlarına dayanmaktadır. 2000 ve 2002 yıllarında oluşturulan ilgili komisyon çalışmalarıyla resmen 2002 yılında kurulan bürolar, 2003 yılından itibaren taşra teşkilatlarında pilot uygulamalara başlamış ve 2014 yılı itibarıyla 81 il ve 253 ilçe müftülüğüne bağlı olarak hizmet verir hale gelmiştir.

I. Din Hizmetleri Sempozyumu (2007): Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından düzenlenen sempozyumda dini danışma ve rehberlik ile ilgili konular Diyanet yetkilileri ve bilim adamları tarafından akademik düzeyde ele alınmıştır.

IV. Din Şura'sı (2009): Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen "Din ve Toplum" konulu IV. Din Şura'sında Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının faaliyetleri, sosyal problemler karşısında din ve sosyal açılımlı din hizmetleri tartışılarak dini danışma ve rehberlik alanını ilgilendiren önemli kararlar alınmıştır.

Dini Danışmanlık Hizmetleri ve Fetva Konsepti İstişare Toplantısı (2009): 158 bilim adamının katılımıyla gerçekleştirilmiş, sonuç bildirgesinde dini danışma ve rehberlik hizmetlerinin değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (2011): Sempozyum bildirileri arasında cami dışı din hizmetleri ve vaizlerin fonksiyonları kapsamında dini danışma ve rehberlik konuları bulunmaktadır.

Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu (2012): Kur'an kurslarında yaygın din eğitimi ve iletişim bağlamında dini danışma ve rehberlik hizmetlerinin tartışıldığı tebliğ ve müzakerelere yer verilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı düzenlediği toplantı, çalıştay, sempozyum ve şura gibi etkinliklerle bir taraftan nitelikli dini danışma ve rehberlik hizmeti sunma arayışlarını sürdürürken diğer taraftan çeşitli kurumlarla yaptığı işbirliği protokolleri ile bu hizmeti ihtiyaç duyulan daha geniş alanlara taşıma gayreti

içindedir. Dini danışma ve rehberlik hizmeti vermek üzere kurumlarla imzalanan son protokollerden bazıları şunlardır:

Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol (10.02.2011)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü (26.10.2011)

T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü (07.01.2015)

T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı ile T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Arasında İşbirliği Protokolü (26.02.2015)

Toparlamak gerekirse, dini danışma ve rehberlik, “psikolojik danışma ve rehberlik kavramları çerçevesinde oluşan ve aynı ad altında gelişen psikolojik danışma ve rehberlik bilim dalının teorik çerçevesi içinde kendi bağımsızlığını sağlamış bir çalışma alanıdır.”⁶ Bu nedenle dini danışma ve rehberliği anlamak için önce psikolojik danışma ve rehberliği bilmek gerekir. Sosyal bilimlerin uygulamalı alanlarından olan psikolojik danışma ve rehberlik, modern pozitif bilimin insana yardım sanatında uygulanması ve karmaşık ruhsal sorunların daha çok konuşma ve dinlemeye dayalı belirli yöntemlerle giderilmesi olarak bilinir.⁷ Literatür incelendiğinde “psikolojik danışma” ve “rehberlik” kavramlarının yalnız başlarına ya da “rehberlik ve psikolojik danışma” veya psikolojik danışmaya öncelik verilerek “psikolojik danışma ve rehberlik” şeklinde kullanılmakta olduğu görülmektedir. Günümüzde daha çok “psikolojik danışma” terimi öne çıkarılarak vurgulanmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden birisi, çağdaş yaklaşımlarda bireyi merkeze alan hümanist felsefe ve ilkeler olmalıdır. Rehberlik kavramı, daha çok dışardan yöneltmeyi, öğüt vermeyi, nasihat etmeyi, telkin ve tavsiyelerde bulunmayı çağrıştırmaktadır. Oysa günümüzde bireye davranışçı ve psikanalitik yaklaşımlarda olduğu gibi “dıştan” otoriter ve müdahaleci bir tarzda

⁶ Recai Doğan, “Müzakereler”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)* içinde (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2008), 2: 609.

⁷ Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, içinde ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü (Ankara: Gündüz Yay., 2012), 38.

yardım etmek yerine; bireyin kendisine yardım etmesine destek olunması yani, “içsel” bir takım güç ve yeteneklerini kullanarak kendi değerlerini kendisinin seçmesi, kendi yolunu kendisinin bulması ve yaşamını kendisinin yönlendirmesi gerektiğine inanılmaktadır.⁸

“Psikolojik danışma” ve “rehberlik” kavramları arasındaki münasebete benzer şekilde, dini danışma ve rehberliğin temel kavramları olan “pastoral care” ve “pastoral counseling” terimleri de, birbirlerinden farklı ancak birbirlerini tamamlayıcı ifadeler olduğu için literatürde “pastoral care and counseling” şeklinde genellikle birlikte kullanılmaktadır. Bununla beraber birbirlerinden bağımsız olarak “pastoral care” ya da “pastoral counseling” şeklindeki kullanımları da yaygındır. Bu çalışmada “pastoral care and counseling” kavramının Türkçe karşılığı olarak, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin kavramsal gelişimine yakınlığı sebebiyle “dini danışma ve rehberlik” ifadesi tercih edilmiştir. Kavram kargaşasından kurtulmak ve terminolojinin netleşmesi için öncelikle dini danışmanlığın temel kavramlarına tarihi perspektiften yaklaşmak yerinde olacaktır.

1. TEMEL KAVRAMLAR: DİNİ DANIŞMA VE REHBERLİK (PASTORAL CARE AND COUNSELING)

Dini danışma ve rehberlik kavramları bize Batı dünyasından geçmiştir. Aslında bu alandaki ilk çalışmalar, kilise hizmetleri çerçevesinde yürütülen faaliyetler olarak ortaya çıkmış olduğundan dini danışma ve rehberlik ile ilgili ilk kavramlar da Hıristiyanlıkla yakından ilişkili hatta Hıristiyanlıkla özdeşleşmiştir. Nitekim rahip ve papaz gibi din adamlarının bilhassa kilise dışındaki ortamlarda, Hıristiyanlık faaliyeti olarak sürdürdükleri dini danışma ve rehberlik etkinlikleri “pastoral care” kavramı ile ifade edilmektedir. Din adamları tarafından verilen manevi yardım, telkin, öğüt ve tavsiye anlamlarındaki pastoral care faaliyetlerinin günümüzdeki dini danışma ve rehberlik hizmetlerinin temelini oluşturduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla dini danışmanlığa ait

⁸ İbrahim Ethem Özgüven, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (Ankara: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitim Merkezi Yay., 2007), 174; Ersin Altıntaş, “Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* içinde ed. Gürhan Can (Ankara: Pegem Akademi Yay., 2014), 4.

kavramlar bir yönüyle psikanaliz ve diğer psikoterapi tekniklerinin ortaya çıkışı kadar yeni; diğer yönüyle kilise tarihi kadar eskidir.⁹ Kilise tarihi aslında Batı medeniyetinin de tarihi olarak kabul edilir ve bireysel ve toplumsal yaşam alanları üzerindeki nüfuzu ile yaklaşık iki bin yıldır dünyadaki önemli gelişmeleri etkilemeye devam etmektedir. Bu yüzden dini danışma ve rehberlikle ilgili kavramları tarihi süreci içinde bilmek önemlidir.

Dini danışma ve rehberliğe ait kavramların Batı menşeli ve Hıristiyan kültürüne ait olması nedeniyle tam olarak Türkçe karşılıkları bulunmamakla birlikte, “pastor” kelimesi, çoban, din adamı ve papaz¹⁰ anlamlarına gelmektedir. Bu kelimedenden türeyen “pastoral” kavramı da, çobana ve papaza ait manalarına gelmektedir.¹¹ “Pastoral” kavramı metaforik olarak Tanrı’nın ‘çoban’ insanların da ‘koyun’ olarak betimlendiği kırsal (tarımsal) Hıristiyan terminolojide, Tanrı’nın insanlarla ilgilenmesi gibi mecazi anlamlar taşımaktadır.¹² Bu açıdan pastoral kavramı, Tanrı’nın, İsa’nın ve O’nun izinden giden özellikle din adamlarının çobanlık vazifelerini hatırlatmaktadır.¹³ Nitekim “care” kelimesinde de bir kişiyi sevdiğimiz için onunla ilgili olup-bitenlerle ilgilenme anlamı bulunmaktadır. Dolayısıyla *ilgi, ihtimam, alaka, gözetim, bakım, kollama* gibi anlamları olan¹⁴ “care” terimini, bütün bu anlamlarını ihtiva edecek şekilde tek bir kelime ile Türkçede ifade etmek oldukça güç gözükmektedir. Bu sebepten olmalı ki, yabancı dilden Türkçeye tercüme edilen ilgili eserlerde, kimi zaman “pastoral” kelimesi tercüme edilmeden olduğu gibi bırakılmış, kimi zaman da *vaizsel, papazsal* ya da *dini, manevi* terimleriyle ifade edilmeye çalışılmıştır. Aynı şekilde

⁹ Orlo Strunk, “A Prolegomenon to a History of Pastoral Counseling” in *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al (New Jersey: Paulist Press, 1993), 1:14.

¹⁰ *The American Heritage® Dictionary of the English Language*, Fourth Edition, Published by Houghton Mifflin Company, Updated in 2009.

¹¹ Suat Cebeci, “Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 8, sy. 19 (2010): 54.

¹² Alistair Ross, *Counselling Skills for Church and Faith Community Workers* (Maidenhead: Open University Press, 2003), 3.

¹³ Zuhul Ağilkaya-Şahin, “Hıristiyan Gelenekte Manevi Bakımın Teorik Temelleri”, *Spiritual Psychology and Counseling* 1 (2016): 44-45.

¹⁴ Üzeyir Ok, “İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi” *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)* içinde (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2008), 2:550.

“pastoral care” ifadesi, bazen *dini rehberlik*,¹⁵ bazen *inanç bakımı*,¹⁶ *manevi bakım*, *manevi danışmanlık ve rehberlik* kimi zaman da *papazsal ilgi* ya da *vaizsel ilgi*¹⁷ şeklinde metinlerde yer almıştır. Şu halde “pastoral care” papazların dini rol ve statülerinden kaynaklanan ilahi kaynaklı bir görev ile dini destek maksadıyla insanlara yaptığı telkin, tavsiye, öğüt ve manevi yardımları ifade etmektedir. Buradan hareketle pastoral yaklaşım, psikoloji bilimi ve dinin ilkelerinin sentezinden oluşan ve din adamları tarafından gerçekleştirilen uygulamalar anlamına gelmektedir.¹⁸

Geçen yüzyılın başlarında kilise faaliyetlerinin psikoloji alanındaki gelişmelerden etkilenmesiyle dini danışma ve rehberlik kavramları dönüşüme uğramıştır. Papaz ve rahiplerin kilise dışında mümkün olan her yerde gerçekleştirdikleri dini danışma ve rehberlik hizmetlerine önceden “pastoral care” denilmekteydi. Ancak papazların eğitimine psikoloji ve psikoterapi tekniklerinin dâhil edilmeye başlamasıyla yukarıda değinilen rehberlik ve psikolojik danışma kavramlarının gelişimi ve literatürdeki kullanımına benzer şekilde “pastoral counseling” alanı gelişme göstermeye başlamıştır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan toplumsal gelişmeler ve 1930’larda Amerika’da başlayarak bütün dünyayı derinden etkileyen ve sonradan adına *büyük depresyon* denilen buhrandan sonra uzmanlar, depresyon salgınından önce ilgili çalışmalarda “rehberlik” terimini kullanırken; salgından sonra “psikolojik danışmanlık” terimini daha sık kullanmayı tercih etmişlerdir.¹⁹ İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da psikolojik danışma yardımlarında patlamalar yaşanmasıyla 1950’li yıllarda “psikolojik danışma” artık popüler hale gelmiştir.²⁰ Amerika’da 1947 yılında yayınlanmaya başlayan *The Journal of Pastoral Care* adındaki bir derginin bugün *The Journal of Pastoral Care & Counseling* adıyla yayına devam etmesi, yine

¹⁵ Larry VandeCreek, “Hastanede Yatan Kilise Üyelerine Yönelik Dua Vaizliği”, trc. Ali Rıza Aydın, *Birey ve Din, Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar* içinde der. Ali Rıza Aydın (İstanbul: İnsan Yay., 2004), 154-155.

¹⁶ Ok, “İnanç Bakım Danışmanlığı”, 550.

¹⁷ Cebeci, “Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, 55.

¹⁸ Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar, Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş* (Ankara: Özdenöze Yay., 2010), 184.

¹⁹ Serap Nazlı, *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programları* (Ank: Anı Yay., 2005), 2.

²⁰ Bkz. James M. Nelson, *Psychology, Religion, and Spirituality* (New York: Springer Science+Business Media, 2009), 484.

Amerika’da sonradan *Journal of Pastoral Counseling* adında başka bir dergi yayınlanmaya başlaması dini danışmanlığa ilgi ve ihtiyacın artması ve buna paralel kavramsal düzeydeki gelişim hakkında fikir vermektedir. Temel kavramlar üzerine yapılan bu genel açıklamalardan sonra dini danışma ve rehberlik konusuna, doğru şekilde odaklanabilmek için günümüzdeki dini danışma ve rehberliğin temeli kabul edilen pastoral care ve counseling kavramları ile ilgili bazı temel ayrımları²¹ ortaya koymak gerekmektedir.

1.1. Dini Rehberlik (Pastoral Care)

Pastoral care ve pastoral counseling birbirlerinden bir dereceye kadar ayırt edilebilen dini yardım şekilleridir. Aralarındaki farklılık, papazların insanlarla çalışırken, ilgili psikolojik dinamikler yerine kendilerinin ahlaki duruş mesafelerinden kaynaklanır. Bu nedenle ikisi arasında en geniş ve kapsayıcı pastoral faaliyet, kesinlikle pastoral care çalışmalarıdır. Bu çalışmalar, resmi ve gayri resmi konuşmalar, diyaloglar ve diğer iletişim etkileşimleri ile gençler, eşler, yetişkinler ve çeşitli diğer gruplarla daha fazla ya da az yapılandırılmış genel ilişkililerdir. Bu anlamda pastoral care, sokak köşelerinde, bir grup toplantısının sonunda, hastane odalarında, bir cenaze atmosferi çerçevesinde ve az ya da çok sıra dışı birçok durumda meydana gelir.²² Clinebell’e göre de pastoral care, toplum ya da cemaat içerisinde kilisenin, hayat boyu iyileşme ve gelişmeye katkısını içeren çok geniş bir alanı ifade etmektedir.²³ Buna göre pastoral care, etik, dini ve psikolojik bakış açılarının hepsine birden sahip olan bütüncül (holistik) bir yaklaşımdır.²⁴ Kısaca pastoral care, problemlerinin çözümüne katkı sağlamak amacıyla din adamlarının insanlarla ilgilenmesi, sorunlarını dinlemesi, onları yönlendirmesi ve desteklemesi şeklindeki faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.

²¹ Bk. Donald S. Browning, *The Moral Context of Pastoral Care* (Philadelphia: Westminster Press, 1976), 104-114; Donald S. Browning, *Religious Ethics and Pastoral Care* (Philadelphia: Fortrees Press, 1983), 75-76.

²² Donald S. Browning, “Introduction to Pastoral Counseling” in *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al (New Jersey: Paulist Press, 1993), 1:5; Ross, *Counseling Skills*, 3-4.

²³ Howard Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care & Counseling: Resources for The Ministry of Healing & Growth* (Nasville: Abingdon Press, 1984), 26.

²⁴ John Patton, *Pastoral Care in Context: An Introduction To Pastoral Care* (Kentucky: Westminster John Knox Press, 2005), 39-40; Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care*, 25.

Pastoral care hareketi olarak nitelendirilen söz konusu faaliyetler akademik anlamda 1940 ve 1950'li yıllarda başlamıştır. Psikiyatri eğitimi ve uygulamalarında psikanalizin 1950 ve 1960'lı yıllara kadar süren hâkimiyeti nedeniyle pastoral care hareketine, ilk yıllarda, psikanalitik teorilerin etkileri büyük olmuştur.²⁵ Clebsch ve Jaekle'in 1964 yılında hazırladığı *Pastoral Care in Historical Perspective* isimli kitapta yapmış oldukları bir tanım, pastoral care tanımlarının temelini atılmasını sağlamış ve son zamanlara kadar da aşağı yukarı standart bir tanım olarak kabul edilmiştir.²⁶ Bu tanıma göre pastoral care; "Din (Hıristiyan) temsilcisi kişiler tarafından, sorunlu kişilerde ortaya çıkan problemleri, nihai anlam ve ilgiler bağlamında, uzlaştırma, yol gösterme, destekleme ve iyileştirmeye yönelik olarak yapılan yardım eylemlerinden oluşmaktadır."²⁷ Clebsch ve Jaekle'in bu tanımlamasında şu hususlar dikkat çekmektedir:

İlk olarak pastoral care "yapılan bir yardım eylemi" (*helping acts done*) olarak tanımlanmıştır ki, bu faydacı bir bakış açısını ifade etmektedir. 1960'lı yıllarda özellikle Amerika'da pragmatizm (faydacılık) ve optimizm (iyimserlik) görüşleri baskındı. Dolayısıyla yapılan tanım dönemin hâkim görüşlerini yansıtmaktadır. İkinci olarak "Din (Hıristiyan) temsilcisi kişiler tarafından" yapılan eylemlerle tanımlanıyor ki, bu durumda kişilerin Hıristiyan geleneğindeki ilke ve görüşlere ait problemleri ve Hıristiyan bakış açısına göre çözümleri anlamına gelmektedir. Pastoral care kavramının bir Hıristiyan terimi olması işte sırf bu nedenledir. Kavramın Hıristiyan terminolojisi içinde geliştiği ve Hıristiyan anlatımında çok önemli bir yeri olduğunda şüphe yoktur. Ancak, bu ifadenin diğer dini gelenek ve kültürlerde de az ya da çok nasıl karakterize edilip uygulanacağı hatırdadır. Üçüncü olarak tanımdaki "sorunlu kişiler" (*troubled persons*) problem merkezli odaklanma yaklaşımını çağrıştırmaktadır. Söz konusu yaklaşımın, 1960'larda Amerika'da ortaya çıkan eğitim felsefesi ve yönetim tekniklerinde problem çözme yaklaşımlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Son olarak, "nihai anlamlar ve ilgiler" (*ultimate meanings and concerns*) ifadesi

²⁵ Edgar Draper, M.D. – Bevan Steadman, M.D., "Assessment in Pastoral Care" in *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al (New Jersey: Paulist Press, 1993), 1:119-120.

²⁶ Emmanuel Y. Lartey, *In Living Color: An Intercultural Approach to Pastoral Care and Counseling* (Philadelphia: Jessica Kingsley Publisher, 2003), 21.

²⁷ Lartey, *In Living Color*, 21.

bilhassa, 1950'lerde Amerika'da çok etkili eserler yazmış olan din bilimci Paul Tillich'in varoluşsal (existential) teolojik dilini anımsatmaktadır.²⁸

Tarihi perspektiften, pastoral care bilimsel manada kısa bir tarihe fakat uygulamaları bakımından uzun bir geçmişe sahiptir. Nitekim psikoloji biliminin kurucularından Sigmund Freud'un 1856 yılında doğduğu, *Studies on Hysteria* (Histeri Üzerine İncelemeler) isimli ilk eserini 1895'te yayınladığı²⁹ dikkate alınarak bu tarihten yaklaşık yüzyıl kadar önce 1799 yılında Alexander Gerard'ın "The Pastoral Care"³⁰ isimli 450 sayfalık oldukça hacimli eserinin yayınlanmış olması, pastoral care kavramının kullanılışı ve tarihi³¹ hakkında fikir vermektedir.

1.2. Dini Danışmanlık (Pastoral Counseling)

Genellikle pastoral counseling olarak adlandırılan yardım ilişkileri, pastoral care faaliyetlerinin genel ve her yerde uygulanabilirliğinden farklı şekilde, bireylerin belirli bir yerde ve belirli bir süre tahdidi çerçevesinde yapılandırılmış olan yardım faaliyetlerini içerir ki, böyle bir yardım sürecinde papazın dikkatini ve zamanını gerektiren durumlar söz konusudur. Burada ayırt edici nokta, bireyin durumu ve sorunlarının daha fazla olmasıdır. Böyle birçok durumda sorun, bazı çatışmaları, kararsızlıkları ya da özgürce ve güvenle hareket edebilmesi için kişinin yaşamındaki depresyonu da kapsar.³² Bu gibi durumlarda genellikle, kişisel gelişimi olumsuz etkilediği görünen engellerin psikolojik ve gelişimsel yöntemlere yönelerek kaldırılması yerine, papaz ya da dini danışmanın desteği ya da geçici olarak oluşmuş ve bir kenarda duran ahlaki veya normatif kaynak-

²⁸ Lartey, *In Living Color*, 22; Paul Tillich, *Theology of Culture*, ed. Robert C. Kimball (New York: Oxford University Press, 1964), 8; L. Scott Smith, "What Is Faith?: An Analysis of Tillich's 'Ultimate Concern'", *Quodlibet: Online Journal of Christian Theology and Philosophy* 5, no. 4 (October 2003), erişim 03 Ocak 2017, <http://www.quodlibet.net/articles/smith-tillich.shtml>

²⁹ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası* (İstanbul: Metis Yay., 2008), 18.

³⁰ Bkz. Alexander Gerard, *The Pastoral Care* (London: Printed for T. Cadell Jun. And W. Davies, in the Strand; And A. Brown, at Aberdeen, 1799), 1-450.

³¹ Harold G. Koenig, *Faith & Mental Health Religious Resources for Healing* (Philadelphia: Templeton Foundation Press, 2005), 17-27.

³² Browning, "Introduction to Pastoral Counseling", 5; Ross, *Counselling Skills*, 15-16.

lara yoğunlaşması gerektiği düşünülmektedir. Şu halde pastoral counseling uygulamaları, dini pratikler, davranış bilimleri ve pastoral care kökleri üzerinde şekillendirilmektedir.³³

Amerikan Dini Danışmanlar Derneği kurucusu ve modern dini danışmanın öncüsü kabul edilen Howard Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care & Counseling* isimli ünlü eserinde *pastoral care*, *pastoral counseling* ve *pastoral psychotherapy* kavramlarına açıklık getirilmiştir. Clinebell'e göre pastoral care'in özü kabul edilen boyutlarından birisi olan pastoral counseling, insanların problemleri ve sıkıntılarını ele alan terapötik iyileştirme metotlarının bir çeşididir. Bir kriz sebebiyle kilitlenen ya da aniden tehlikeye düşen kişinin gelişiminde ihtiyaç duyduğu iyileştirme fonksiyonu icra eder. Diğer yandan insanlar hayatlarının başından sonuna kadar her zaman pastoral care faaliyetlerine ihtiyaç duyarlar. Fakat pastoral counseling şeklindeki bir yardıma, belki de hayatı boyunca birkaç kez kısa dönemler halinde yaşadığı bunalımlarında ihtiyaç duyarlar. Yaşanılan krizler daha derin, kronik ve uzun dönem sürmesi halinde ise pastoral psikoterapinin iyileştirici metot ve yöntemlerini kullanmak gerekir.³⁴ Clinebell'in bu tanımlamalarında dini danışma, bir 'ambulans hizmeti' görüntüsü verdiği yönünde eleştirilmiştir.³⁵

Pastoral counseling kapsamında ele alınan sorunlar bazı durumlarda, hem ahlaki ve dini anlayış hem de gündelik yaşam sorunları ile ilgili olmaktadır. Onlarla ilk başta elden geldiği kadar daha çok psikolojik ve ruh sağlığı ile ilgili konular olduğu düşünülmektedir. Bazı durumlarda ise ahlaki değerler ve dini bağlılık sorunları olduğu kabul edilerek elden geldiğince, genellikle eyalet kilisesi ve cemaatin yaygın pastoral care faaliyetleri kapsamında ele alınması daha uygun olduğu düşünülmektedir.³⁶ Fakat pastoral counseling uygulamalarına gelince teknik olarak danışma pratiklerinde usta olmak gerekliyse de yeterli değildir. Çünkü pastoral counseling sıkıntısı olan bireylere daha dini olan şahsiyetlerin yardımınıdır. Bu yüzden kişilerin problemlerini ve gelişen yönlerini

³³ Edward P. Shafranske, "The Contributions of Short-Term Dynamic Psychotherapy to Pastoral Psychotherapy", in *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al (New Jersey: Paulist Press, 1993), 2:102.

³⁴ Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care*, 26.

³⁵ Lartey, *In Living Color*, 23.

³⁶ Browning, "Introduction to Pastoral Counseling", 6.

anlamak esas olmakla birlikte bu anlama süreci, mutlaka değişim aşamasını da kapsamalıdır. Sıkıntının giderilmesine yönelik bu değişim, sadece kişinin daha iyi psikolojik gelişimi için hayatında gerekli olan duygusal sağlığında yüksek seviyede bir restorasyonu değil fakat aynı zamanda Tanrı'nın lütuflarının özgür inisiyatiflerine de kendini açmasını gerektirir.³⁷ Böylece birey, hem psikolojik olarak daha sağlıklı hem de manevi olarak daha güçlü olabilir. Buna göre çeşitli pastoral counseling tanımları yapılmıştır. Amerika'da dini danışmanlık mesleği ile ilgili uygulamaların standartlarını belirleme yetkisine sahip en büyük kuruluş olan Amerikan Dini Danışmanlar Derneği (American Association of Pastoral Counselors - AAPC)'ne göre pastoral counseling tanımı şöyledir:

“Dini danışmanların bireyler, aileler, eşler (çiftler), gruplar ve sosyal sistemlerin sağlık ve bütünlük başarısına yönelik çalışmalarında davranış bilimleri ve ilahiyat disiplinlerinden elde edilen görüş ve ilkelerden yararlandığı bir süreçtir.”³⁸ Benzer bir tanımlama şöyle yapılmıştır:

“Pastoral counseling, bireyler, çiftler, aileler, gruplar ve kurumların sağlık ve bütünlük içinde olmalarına yardımcı olmak için modern davranış bilimi ilkeleri ile bütünlüğe, tedavide teoloji ve maneviyat anlayışlı bir yaklaşımdır. Pastoral psikoterapide süreç, danışmanın diğer formlarından farklı olarak hem manevi öğretilerin bilgeliği hem insan psikolojisi bilgisi dikkate alınarak duygusal rahatsızlıklarda daha iyi değerlendirme ve iyileşme olduğu inancı tarafından yönlendirilir.”³⁹

Schlauch tarafından yapılan dini danışmanlıkla ilgili bir tanıma göre dini danışmanlık: “dini terimler içeren ve teolojik - psikolojik etik çerçevesinde yapılan, vücut - akıl - ruh dünyası üçgeninde bir bütün olarak verilen yardımlardır.”⁴⁰ Bütüncül bakışta, insanı zihinsel, bedensel, ruhsal gibi ayrımlara bölmek yanlıştır. İnsan duygu, düşünce ve bedeniyle bir bütündür. Dolayısıyla dini danışma ve rehberlik faaliyetleri bu bütünlük içerisinde, bireyin kendine

³⁷ Robert J. Wicks, “Introduction”, in *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al (New Jersey: Paulist Press, 1993), 2:2.

³⁸ <http://www.aapc.org/membership/certifications/definitions.aspx>, erişim 27 Aralık 2012.

³⁹ http://www.explorefaith.org/pastoral_counseling.html, erişim 23 Nisan 2012.

⁴⁰ <http://www.sanalpsikolog.com/index.shtml> “Pastoral Danışma”, erişim 17 Kasım 2012.

yardım etme sürecine manevi katkı sağlamaktır. Bir başka tanımlama da şöyledir:

“Pastoral counseling, terapötik tedaviye maneviyatı dâhil eden bir psikolojik danışma biçimidir. Bu türlü psikoterapinin hedefi, psikolojik ihtiyaçların altında yatan çeşitliliği bir inanca dayalı perspektifle açıklamaktır. Amerika çok büyük ve aktif bir dini danışmanlık hizmetleri hareketliliğine sahiptir. Pastoral counseling, genellikle Hıristiyanlık bağlamında sunulduğu gibi dünyadaki diğer dinler de benzer hizmetler sunabilir. Zira dini danışmanlar Müslüman, Budist, Yahudi, Hindu ya da çok sayıdaki diğer inançların bağlıları olabilir.”⁴¹

Görüldüğü üzere, *pastoral psikoloji*, *pastoral psikoterapi*, *pastoral care* ve *pastoral counseling* gibi kavramların kendine özgü dini gelenekleri vardır. Diğer bir ifadeyle bu kavramlar, Hıristiyan teolojisine dayalı bir dini gelenek içinde oluşmuştur. Dolayısı ile Türkiye ve İslam dünyasında birebir karşılığı olmayan bir dini gelenekten bahsedilmektedir. Söz konusu kavramların, teslis inancı, vaftiz, kilisenin statüsü, itiraf müessesesi, papazların yanılmazlığı ve ruhbanlık anlayışı gibi teolojik kökenlerinin bulunmasına rağmen, yine de onların tevhit inancı ve İslam dini geleneği içerisinde değerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir. Bunun imkânı ve gereği gibi konular henüz Türkiye’deki akademik çevrelerde yeterince tartışılmamış, sosyal bilimlerin uygulamalı bir alanı olan psikolojik danışma ve rehberlik konuları, dini alanda henüz yeterli bir literatür oluşturamamıştır. Buna karşılık Batı’da *pastoral care and counseling* kavramları üzerinde gittikçe kapsamlı bir literatür düzeyine ulaşan dini danışma ve rehberlik konularının, İslam’ın çok yatkın değerleri içinde sağlıklı değerlendirmelerinin yapılabilmesi için dini danışma ve rehberliğin mahiyeti ve ortaya çıkışı ile ilgili tarihsel arka planın es geçilmemesi icap etmektedir.

⁴¹ <http://www.wisegEEK.com/what-is-pastoral-counseling.htm>, erişim 23 Nisan 2012.

2. TARİHİ ARKA PLAN

2.1. Dini Danışma ve Rehberliğin Mahiyeti

Yukarıda açıklandığı üzere günümüzdeki dini danışma ve rehberlik, temel kavramları itibarıyla Hıristiyan teolojisine ait bir dini geleneğe dayalı⁴² ancak onunla da sınırlı değildir.⁴³ Dini danışma, Brister'in genel tanımlamasında ifade edildiği gibi ırk, cinsiyet, sosyal sınıf, yaş ya da dini koşul olmaksızın tüm insanlar için ön görülmektedir.⁴⁴ Dini danışma ve rehberliği, daha çok dini inanç ve ahlak problemlerinden ortaya çıkan değer sorunlarıyla sınırlı kabul edilenlerin yanı sıra, onun genel danışmanlık içinde böyle özel bir alan olarak kabul edilmesinin yanlış olduğunu söyleyenler de vardır.⁴⁵ Liddel'e göre dini danışmanlıkta, dini nitelik bulunmasına rağmen danışmanlığın genel anlam ve tariflerinden uzaklaşma söz konusu değildir. Liddel dini danışmanın evlilik, yoksulluk, madde bağımlılığı, şiddet, istismar gibi sorunlarla sadece "dini problem" açısından ilgilenmesini kısıtlama olarak değerlendirmektedir.⁴⁶ Diğer bir ifade ile dini danışma ve rehberlik, genel psikolojik danışma ve rehberlik konularının belirli bir kısmı ile ilgilenip diğer bir kısmına ilgisiz kalmaz, ele aldığı problemlerin de yalnız dini yönlerini incelemez. Şu halde dini danışma ve rehberlik, genel danışmanlık konuları içindeki dini ya da seküler ayrımı yapmaksızın tüm problemlerle ilgilenir. Dini danışmanlık alanındaki problemler, sadece kaynağı dini olan problemler ile sınırlı değil aynı zamanda kaynağı dini alanın dışındaki sorunları da kapsamaktadır. Burada dini danışma ve rehberliğin seküler danışmanlıktan farkı, problemi olan kişi (danışan) ya da onun yaşadığı problem (danışma konusu) ile ilgili değil, danışmanın rol ve statüsü ile alakalıdır. Dini danışma ve rehberlikte danışmanın rolü dinden gelmektedir. Danışmanın dini

⁴² Ralph L. Underwood, "Pastoral Counseling in the Parish Setting", in *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al (New Jersey: Paulist Press, 1993) 1:332.

⁴³ Simel Parlak, "Manevi Danışmanlığın Gelişimi", *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma* içinde ed. H. Ekşi - Ç. Kaya (İstanbul: Kaknüs Yay., 2016), 30; <http://www.wisegeek.com/what-is-pastoral-counseling.htm>, erişim 23 Nisan 2012

⁴⁴ Neville A. Kirkwood, *Pastoral Care to Muslims, Building Bridges* (New York: The Haworth Pastoral Press, 2002), 105.

⁴⁵ Hasan Tan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Teori ve Uygulama* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2000), 14; VandeCreek, "Dua Vaizliği", 167.

⁴⁶ Nurullah Altaş, "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41, sy.1 (2000): 340.

misyonu nedeniyle danışmanlık hizmetleri çerçevesinde gerçekleştirdiği faaliyetler dini danışma ve rehberlik olarak isimlendirilmektedir. Carroll A. Wise, dini danışmanlıkta karşılıklı iki taraf olan danışmanın ya da danışanın değil bu ikisi arasındaki ilişkinin önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Terapötik danışma ilişkisi için dini danışman, sorunu doğru şekilde tespit etmenin yanında danışanın açıklamalarından onun dinamik kişilik süreçlerini de anlaması gerekmektedir.⁴⁷

William V. Arnold, dini danışma zemininin insanın tabiatı üzerinde oluştuğunu ifade ederek, dini danışma ve rehberliğin öncelikle insanın kendisini, yaratılışını, kabiliyet ve potansiyelini, kıymet ve değerini, ihtiyaç, imkân ve sınırlıklarını tanıması yönünde profesyonel bir yardım olduğuna dikkat çekmektedir.⁴⁸

Clinebell'e göre ise dini danışma, metodolojisini geliştirerek ve teolojik köklerinde derinleşerek hem sahip olduğu miras ve hem de diğer yardım disiplinlerinin desteğiyle sıkıntı içinde olan insanlığa yardım edecek kimlik ve olgunluk seviyesini kazanmak zorundadır.⁴⁹ Çağdaş insanlığın sıkıntılarının çözümüne yönelik Dini Danışma ve Rehberliğin Bütüncül Bir Kurtuluş – Gelişim Modeli'ni (*A Holistic Liberation – Growth Model of Pastoral Care and Counseling*) önermiştir.⁵⁰ Clinebell önerisine hızla değişen dünyanın meydana getirdiği yeni ihtiyaçların farkında olan bir kilisede kişilere nasıl yardım edilebileceğinin paradigma özelliklerini tanımlayarak başlamış ve gelişim modelinin ana temasını oluşturan 16 niteliği açıklamıştır. Burada dini danışmanlığın başarısını belirleyen üç husus bulunmaktadır. Bunların ilki, yöntemlerini hızla değişen dünyanın ihtiyaçları doğrultusunda güncelleyebilmesidir. İkincisi, ilahiyat alanında yapılan çalışmalardaki derinliktir. Sonuncusu ise diğer yardım meslekleriyle ilişkisinin yoğunluğu ile alakalıdır.⁵¹

⁴⁷ Carroll A. Wise, *Pastoral Counseling: It's Theory and Practice* (New York: Harper&Brothers Publishers, 1951), 12.

⁴⁸ William V. Arnold, *Introduction to Pastoral Care* (Philadelphia: Westminster Press, 1982), 15-30.

⁴⁹ Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care*, 17.

⁵⁰ Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care*, 25.

⁵¹ Bkz. Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care*, 26-28.

Gordon Lynch, dini danışma ve rehberlik uygulamalarında değerler ve ahlaki yansımaların önemine dikkat çekmektedir. Ona göre dini danışma doğası gereği disiplinler arası bir faaliyettir. Kimi diğerinden daha çok etkili olmakla birlikte teoloji, Kutsal Kitap çalışmaları, felsefe, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, kültürel çalışmalar, sosyal ve ekonomik teorilerin hepsi dini danışma ve rehberliğin metotları, amaçları ve varsayımları hakkında düşünmeye yardımcı olmaktadır.⁵² Strunk'a göre de modern dini danışma, hem din bilimine, hem de dini danışmanlık tarihinin çoğu döneminde bulunmayan bir grup insan bilimlerine bağlıdır. Bu durum dini danışmanlıkta özel bir ikileme de dikkat çeker: dini danışman, danışanını ne dereceye kadar inançla irşat edecek, ne dereceye kadar en son bilimsel gelişmelerle yönlendirecek? Bu sorunun cevabı ne açık, ne de basittir. Fakat dini danışmanlık araştırmasının mahiyetini tanımlamada önemli bir adımdır.⁵³ Bu sorun, dini danışmanlığın seküler psikolojik danışmanlık ilişkisi bağlamında yaşadığı kimlik sorunudur. Kökleri daha derinlerdeki paradigma düzeyinde bilimle dinin entegre edilme sorununa dayanmaktadır.⁵⁴

Dini danışma ve rehberliğin mahiyeti hakkında Türkiye'de yapılan çalışmalara gelindiğinde, henüz konunun ele alınmaya başlanmasının yeni ve sınırlı olduğu bu nedenle ilgili literatürün yeni oluşmaya başladığı ifade edilmişti. Gerçekten de gerek teorik gerekse ampirik bilimsel araştırmaların şimdilik yeterli olmadığı dini danışma ve rehberlik alanı, Türkiye'de üzerinde fazla çalışılmamış bakir bir alan olarak tanımlanabilir. Tarihsel olarak Hıristiyan Batı kültürü içinde ortaya çıkan dini danışma ve rehberlik konusunun, Müslüman toplumlarda tevhit inancı, İslam kültürü ve birikimi üzerinde gerçekleştirilme imkânı ve İslami kaynakları ile ilgili bilimsel tartışma başlamış değildir. Günümüz modern toplumunda yaşayan bireylerin karşılaştıkları sorunlar karşısında İslami yaklaşımlara dayalı yerli teori ve uygulama modelleri, bugüne kadar kullanılan klasik metotların değerlendirilerek güncellenmesi, din eğitimi ve hizmeti ile diğer yardım hizmetlerinin iletişimi ve organizasyonu gibi daha pek çok temel konu teorisyen ve pratisyenlerin ilgisini beklemektedir. Açıkçası

⁵² Gordon Lynch, *Pastoral Care & Counselling* (London: Sage Publications, 2002), 1.

⁵³ Joanne Marie G. Greer, "Research in Pastoral Counseling: Definitions, Methods, and Research Training", in *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al (New Jersey: Paulist Press, 1993), 632.

⁵⁴ Üzeyir Ok, "Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi", 53.

alanın temel kavramları hakkında tanım çalışmalarına bile başlanılmış sayılmaz. Bu yönde yapılan “kuramsal nitelikli çalışmalar kavramsallaştırma düzeyinde olup henüz inşa aşamasındadır.”⁵⁵ Bununla birlikte, yoktan iyi sayılabilecek bir literatür oluşmaya başlamıştır.

Dini danışmanlığın mahiyeti ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında yapılan farklı tanımlamalar dikkati çekmektedir. Onlardan bir kaçışöyledir:

“Davranış uyumunu ve davranış değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla, dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişiler arası olan ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir.”⁵⁶

“Felsefi ve ruhsal alanlardaki çatışmalardan veya güvensizlik ve şüpheden kaynaklanan sorunu yönetmek ve çare bulmak için uzmanlık eğitimi ve öğretimi almış bireylerden oluşan, uzmanlık alanlarına ayrılmış, klinik uygulamanın meşru bir alanıdır.”⁵⁷

“Din eğitiminde rehberlik, öğrencinin kendini anlaması, maddi ve manevi problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kabiliyetini kendine en uygun düzeyde geliştirmesi, çevresine sağlıklı uyum yapması, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanarak kendini gerçekleştirmesi için, dini bilgi ve rehberlik eğitimi almış kişilerce verilen psikolojik yardımlara denir.”⁵⁸

“Bireyin dini alandaki yaşantısında karşılaştığı problemleri, zamanın gereklerine, bilime ve dine uygun bir şekilde günün ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte, bireyin çevresine uyum sağlayıp sosyalleşmesine ve dini veya dini olmayan her alanda kendini gerçekleştirmesini sağlayan, uzman kişilerce verilen psikolojik yardımlardır.”⁵⁹

⁵⁵ Nurullah Altaş, “Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde ed. N. Altaş, M. Köylü (Ankara: Gündüz Yay., 2012), 25-29.

⁵⁶ Altaş, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, 339.

⁵⁷ Altaş, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, 339.

⁵⁸ Aytekin Bulut, *Din Eğitimi’nde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002), 51.

⁵⁹ Feyza Kahvecioğlu Karaca, “Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik” (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010), 17-18.

Görüldüğü üzere dini danışma ve rehberliğe ilişkin yapılan yerli ve telif/özgün tanımlar yok denecek kadar az ve yetersizdir. Dolayısıyla üzerinde ittifak edilen ortak bir tanımdan söz etmek imkânsız gibi görünmektedir. Bununla birlikte dini danışma ve rehberlik tanımlarındaki belirgin ortak yanlar maddeler halinde şöyle özetlenebilir:

- Dini danışma ve rehberlik tarihsel olarak Hıristiyanlıkla özdeşleşmiş bir kavram olarak ortaya çıkmışsa da; günümüzdeki içerik ve uygulama yöntemleriyle bütün inanç ve din mensuplarından manevi yardıma ihtiyaç duyanlara, inandığı dinin değerleri gözetilerek uzman kişiler tarafından sağlanan yardımlar olarak anlaşılmaktadır.
- Dini danışma ve rehberlik kavramındaki “danışma” ve “rehberlik” kelimeleri anlam yakınlığı sebebiyle zaman zaman bir birinin yerine, ayrı ayrı ya da birlikte kullanılmaktadır.
- “Danışma” kelimesinden maksat psikolojik bir danışmadır. Yani “dini danışma” kavramıyla “dini psikolojik danışma” kastedilmektedir.
- “Dini” kelimesi, asıl olan psikolojik danışma ve rehberliğin dinsel kaynaklar dikkate alınarak gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.
- “Rehberlik” kelimesi, dini danışmayı da kapsayacak şekilde en geniş anlamıyla bireye yol gösterme yardımüdür.
- Birey hayatında zorlanıp baş edemediği durumlarda “danışma” ihtiyacı duyarken; “rehberlik” bireyin yaşadığı her yerde vardır ve süreklilik arz etmektedir. Din de buna dâhildir.
- Dini danışma ve rehberlik bir sürecin ifadesidir. Belirli bir süreci ifade etmesi yönüyle “fetva” ya da diğer irşat usullerinden belirgin şekilde ayrılmaktadır.
- Dini danışma ve rehberlikte süreç, “danışan” ve “dini danışman” arasında gerçekleşmektedir. Burada “danışan” problemi olan bir kişiyi; “dini danışman” ise danışanın probleminin çözümüne yardım eden uzman din görevlisini (Müftü, Vaiz, İmam vb.) temsil etmektedir.
- Dini danışma ve rehberlik sürecini, danışan ile dini danışman arasındaki “etkileşim” oluşturmaktadır.

- Dini danışma ve rehberlik sürecinde etkileşim, yüz yüze ve sosyal bir ortamda gerçekleşmektedir.
- Dini danışma ve rehberlik, temelde “sözel etkileşim” süreci olmakla birlikte, konuşma ve dinlemenin yanında, kişinin kendisini tanıması için bireyi tanıma tekniklerinden de yararlanmaktadır.
- Dini danışma ve rehberlik disiplinler arası, bilimsel ve profesyonel bir yardımdır ve çalışmalarının dayandığı bilimsel ilke ve yöntemler vardır.

Dini danışma ve rehberlik, nihayetinde bireyin hem kendi içinde hem de çevresinde uyumlu ve mutlu olmasını amaçlamaktadır. Armaner’in de ifade ettiği gibi “hiç kuşkusuz dini bilgi ve telkinini doğru ölçülerde alan bir kişi, bundan yoksun bırakılmış diğer bir kişiden daha çok hayata ve çevresine uyumludur.”⁶⁰ Manevi sosyal hizmetler alanında çalışmaları bulunan Ali Seyyar, dini danışma ve rehberliğin manevi telkin ve terapi yöntemleri geliştirme gayesinden bahsetmektedir.⁶¹

Kısacası, dini danışma ve rehberlik kavramlarıyla din adamları tarafından verilen manevi destek, telkin, öğüt ve tavsiyeler anlaşılmalıdır. Bu anlamda dini danışmanlığın tarihi çok eskilere dayanır ancak akademik ve klinik bir disiplin olarak henüz yeni olgunlaşmaktadır.

2.2. Dini Danışma ve Rehberliğin Doğuşu

Dini danışma ve rehberliğin “kurumsal bir hizmet alanı olarak ortaya çıkışı, reform hareketleri ve sanayi devriminin Batı Avrupa ülkelerinin sosyal dokusu ve dini kurumların yapılanması üzerinde yaptığı değişimle doğrudan alakalıdır.”⁶² Nitekim Katolikler ve özellikle Ortodokslar yeni gelişen psikolojik danışma faaliyetlerinde daha temkinli bir tutum takınırken Protestanlar dini destek ve yardım hizmetlerinde yeni psikolojik teori ve teknikleri kucaklama eğilimi göstermişlerdir.⁶³

⁶⁰ Neda Armaner, *Psikopatolojide Dini Belirtiler* (Ankara: Demirbaş Yay., 1973), 199.

⁶¹ Ali Seyyar, “İslami Değerler Açısından Manevi Sosyal Hizmetler”, *Manevi Sosyal Hizmetler*, içinde ed. Ali Seyyar (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008), 17.

⁶² Fatma Yüksel Çamur, “Küreselleşen Dünyada İrşat Hizmetlerinde Yeni Bir Alan: Dini Danışmanlık – Türkiye ve İngiltere Örneği”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu, (17-18 Aralık 2011)* içinde (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2013), 2:54.

⁶³ Nelson, *Psychology, Religion, and Spirituality*, 483-484.

15. ve 16. yüzyıl Orta Çağ Avrupa'sında kilisenin Avrupa kültürü üzerindeki etkisi inkâr edilemez bir gerçektir. Bilim, kültür, politika, ekonomi, toplumsal ve özel yaşam gibi birçok alanda kilise etkili olmuştur. Bununla birlikte Katolik kilisesinin otoritesini kaybettiği Orta Çağ'ı takip eden Rönesans ve Reform dönemleri, özellikle kilise üzerinden Batı'da sosyo-kültürel değişimlerin köklü bir şekilde yaşandığı dönemler olarak bilinir. Bu gelişmeler Batı uygarlığının insanı nasıl gördüğünü de etkilemiştir. Özellikle reformların insan bedeni, ruh ve zihne ilişkin düşünceleri sağlık, pedagoji ve insan tasavvuru üzerinde radikal bir etki yapmıştır. Kesin olan şudur ki; insan Rönesans ve Reformun düşünürleri tarafından Orta Çağ'da olduğundan daha önemli görülmüştür. Zira 15. yüzyıldan beri Tanrı ve âlem hakkında oluşmaya başlayan farklı düşünce biçimlerinin meydana getirdiği ve sonradan “aydınlanma” olarak devam eden süreç, 18. yüzyılda köklü bir değişimi beraberinde getirmiştir. Dinin bilimle, Doğaüstünün doğayla, Tanrı kanunlarının doğa yasalarıyla, din adamlarının ise bilim adamları ile yer değiştirmesi⁶⁴ ve dini inanca toleransın azalması ile karakterize edilen bu dönemde insan aklının üstünlüğünün vurgulanması, olay ve olguların daha akılcı yollarla incelenmesi girişimleri başlatılmıştır. Zihinsel bozukluklar, ruh sağlığı ve diğer hastalıklar hakkında bilimsel açıklamalar araştırıldığı için dini olmayan açıklamalar hızla artmıştır. Fakat hala zihinsel hastalıkların kanıtlanmış tedavisi bulunamamıştır. Maalesef, dönemin “ateist bilim insanı, kendi evini yeniden inşa etmek yerine adeta yakıp yıkarak yerle bir ettiğinden bütün dini soruları ve bunların yanıtlarını bir kenara itmiştir. Yani, bütün dini girişimlere ve gelişmelere sırtını dönmüştür.”⁶⁵ Böylece din ve maneviyat konusunun, “psikolojik araştırmalar ve klinik deneyler dışında tutulması gerektiğine inanılan, kişilere özgü, bilim dışı, bilinmez bir özel alan olarak”⁶⁶ görüldüğü uzun bir dönem başlamıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde “olaylar, ruh gibi içsel etkenlerden ziyade doğa kanunları gibi dışsal etkenlerle açıklanmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da

⁶⁴ Sevdü Düzgüner, “Ruh-Beden ve İnsan-Aşkın Varlık İlişikisine Yönelik Psikolojik Yaklaşımın Tarihi Serüveni”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Eylül 2013): 269-270.

⁶⁵ Abraham H. Maslow, *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler*, trc. H. Koray Sönmez (İstanbul: Kuraldışı Yay., 1996), 21

⁶⁶ Robert Frager, *Manevi Rehberlik ve Benötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşımlar*, trc. Ömer Çolakoğlu (İstanbul: Kaknüs Yay., 2009), 12.

psikolojik rahatsızlıkların çevresel faktörlerle oluştuğu yönündeki fikir pekişmiştir. Böylece bireyin olumsuz etkilenmesine ve hastalanmasına yol açan psikolojik süreçler incelenmeye başlanmıştır.⁶⁷ Eskiden suçlularla birlikte kelepçelenerek hapishanelere kapatılan akıl hastalarının tedavisi için tımarhaneler kurulmaya başlanmıştır. O günlere dair kitap ve filmlerde zihinsel hastalığı kontrol altına almak için kullanılan kırbaç ve zincirler, yapılan insanlık dışı zulüm ve ihmaller anlatılmaktadır.⁶⁸ Bu süreçte papazlar ve dini bir kimliğe sahip bazı kişiler mevcut uygulama ve yaklaşımların insanlık dışı tedavi yöntemlerini reddetmiş akıl hastalıklarının anlamı ve kaynağına ilişkin içgörü ile birlikte daha insancıl bir tutum geliştirmişlerdir.⁶⁹ 15 yaşında iken annesinin ölümüyle bir dönem rahip olmaya karar veren ve bunun için önce ilahiyat eğitimi alan ancak daha sonra tıp eğitimine yönelen Fransız din adamı ve hekim **Philippe Pinel** (1745-1826) hastalar üzerindeki ampirik gözlemlerine dayanarak akıl hastalarının fiziksel nedenlerin yanı sıra psikolojik ve sosyal faktörlerden etkilendiğini bu yüzden psikolojik tedaviye ihtiyaç duyduklarını saptamıştır. Pinel'in "**Moral Tedavi**" olarak isimlendirdiği bu yeni yöntemi sayesinde hastalara artık zincire bağlanmış hayvan muamelesi yapmak yerine sevecen, anlayışlı ve iyi niyetli bir şekilde yaklaşılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda herkesi şaşkına çeviren büyük başarılar elde edilmiştir. Öyle ki, kontrol ve tedavileri son derece zor olan bazı hastaların sakinleştikleri ve iyileşme süreçlerinin hızlandığı görülmüştür. Sonuç olarak Pinel, akıl hastalıklarının tedavisine bilimsel, insancıl ve ahlaki bir şekilde eğilerek çağdaş yaklaşımların öncüsü olmuştur.⁷⁰ Pinel gibi akıl hastalarına yönelik biyolojik tutumlara karşı çıkan dini yönelimli kişiler, insancıl bir tutumun geliştirilmesinde ve dini danışmanlığın gelişiminde önemli rol oynamışlardır.

19. yüzyıl sonlarına doğru psikolojinin kurucularından Sigmund Freud'un (1856-1939) anlayışındaki dini karşıtlığa⁷¹ rağmen onun çalışmaları Avrupa ve

⁶⁷ Düzgüner, "Ruh-Beden İlişkisine Yönelik Psikolojik Yaklaşımın Tarihi", 270.

⁶⁸ Koenig, *Fait & Mental Healt*, 23.

⁶⁹ Parlak, "Manevi Danışmanlığın Gelişimi", 29.

⁷⁰ Koenig, *Fait & Mental Healt*, 24.

⁷¹ Bkz. Sigmund Freud, "Obsessive Acts and Religious Practices", 1907; "Totem and Taboo", 1913; "Psycho-Analysis and Religious Origins", 1919; "Future of an Illusion", 1927; "Civilization and its

Amerika'daki din adamlarının dikkatini çekmiştir. İsviçreli bir papaz olan **Oskar Pfister** (1873-1956) insani gelişimin arttırılması için psikanalizin gücü ile dinin iyileştirici gücünü bir araya getirmek için çalışmıştır. Pfister, saplantı nevrozlarının dinin icrasında görülebileceğini, ama bunların da din ile nevrozun aynı kaynaklı olduğuna delalet etmeyeceğini savunarak Freud'un ileri sürdüğü iddiaların dini tecrübenin sınırlı ve patolojik bir kısmıyla alakalı olduğunu, dinin tamamını kapsamadığını iddia etmiştir.⁷² Böylece Freud'un çalışmalarının etkisiyle psikanalitik yönelimli bir dini danışma stili geliştirmiştir.⁷³ O dini danışmanlıkta psikodinamik görüş ve metotları kullanırken çalışmalarıyla psikanalitik teori ve uygulamaların gelişimine önemli katkılar sunmuştur.⁷⁴

Freud'un psikanalizi, kuzey Amerika'da din psikoloğu **Elwood Worcester**'in (1862-1940) da dikkatini çekmiştir. O hem kendi görüşlerine hem de Freud'un teorilerine dayalı psikolojik iyileşme teknikleri geliştirmiştir. 1906 yılında Boston'daki Emmanuel Psikoposluk Kilisesinde uygulanmaya başlayan bu teknikler, ilk geniş ölçekli pastoral uygulamalar olarak kabul edilir. *Emmanuel Hareketi* olarak tanınan grubun kurucusu Worcester, ilk psikoloji laboratuvarını kurarak deneysel psikolojinin adımlarını atan Wilhelm Wundt ve Gustav Theodor Fechner danışmanlığında doktora çalışmasını tamamlayan bir papazdır. Worcester, insanların psikiyatrik ve nörolojik bazı problemlerinin tedavisinde psikolojik ve dini iyileştirme tekniklerini bir araya getirerek bir model uygulamıştır.⁷⁵ Worcester'ın 1940'ta ölümüne kadar uygulanmaya devam eden Emmanuel modeli, Amerika'daki kiliselerde kısa zamanda yaygınlık kazanarak uygulanmaya başlamış ve 1910 yıllarında en popüler seviyeye ulaşmıştır.⁷⁶

Discontents", 1930; "Moses and Monotheism", 1939, in *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, ed. J. Strachey (London: Hogarth Press, 1962).

⁷² Ali Köse, *Freud ve Din* (İstanbul: İz Yay., 2005), 73-74.

⁷³ Charles V. Gerkin, *An Introduction to Pastoral Care* (Nashville: Abingdon Press, 1997), 56.

⁷⁴ Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care*, 392.

⁷⁵ Jamie D. Aten et al, "The Psychology of Religion and Spirituality for Clinicians: An Introduction", *The Psychology of Religion and Spirituality for Clinicians: Using Research in Your Practice*, ed. Jamie D. Aten, et al (New York: Routledge/Taylor & Francis Group, 2012), 2.

⁷⁶ Nelson, *Psychology, Religion, and Spirituality*, 484; Gerkin, *An Introduction to Pastoral Care*, 55.

Bilimsel bir yaklaşımla dini danışma ve rehberlik faaliyetleri hakkında ilk temel çalışmaları yapan Amerikalı papaz ve psikolog **Anton Theophilus Boisen**'dir (1876-1965). "Boisen 1926 yılında kaleme aldığı *Teolojinin Metotları ve Görevleri* (The Tasks and Methods of Theology) adlı eserinde manevi yönden insanları anlamının yollarını göstermiş, insanlara karşı fedakârlıkta bulunma konusunda yarış içinde olunmasını önermiştir. İnsanlara yardımda bulunmak, onlara bir şeyler verebilmek için, bireyin gelişiminin, kişiliğinin ve yaşam kurallarının bilinmesi gereğine işaret ederek dini şahsiyetlerin bu yönde eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Papazların artık, itiraflara muhatap pasif dinleyiciler olmaktan çıkıp, insanları ruhen rahatlatma, huzura kavuşturma, kötülöklere karşı tavır geliştirmelerini sağlama gibi görevleri de yapan dini danışmanlar olmaları gerektiği yönündeki düşünceler gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştır."⁷⁷ Boisen'in 1925'te W. Bryan ve R. Cabot ile birlikte küçük gruplarla başlattığı klinik pastoral eğitim çalışmaları⁷⁸ neticesinde 1930 yılında, daha sonra (1967) adı "The Association for Clinical Pastoral Education"a (ACPE) dönüşen "Concil for Clinical Training of Theological Students" kurulmuştur.⁷⁹ Böylece Boisen, ABD'de klinik ortamda ilahiyat öğrencileri için süpervizör olarak ilk görevlendirilen papaz olmuştur. Gerçi daha önce bir süreden beri Amerikan ordusu içinde görev yapan papazlar vardı fakat bu durum sağlık alanında papazların görev yapmasının başlangıcı olmuştur.⁸⁰

Kilise faaliyetlerinin rehberlik alanındaki gelişmelerden etkilenmesiyle, üyelerinin din hizmeti almak için kiliseye gelmeleri beklenmektense, rahip ya da papazların manevi desteğe ihtiyaç duyan insanların yaşadığı ortamlara giderek yardım etme düşüncesi gelişmeye başlamıştır. "Bunun için hastaneler, ceza ve tutuk evleri, yetiştirme yurtları, bakımevleri ideal hizmet alanlarıydı. Hıristiyan teorisyenlerin psikolojik danışma ve rehberlik çalışmalarından hareketle papazların kilisedeki günah çıkarma işlemini bir dini danışma hizmeti olarak ele alıp geliştirme yoluna gitmesiyle, papaz ve rahiplerin dini konulardaki yardım çalışmaları hem kilise içinde hem kilise dışında daha profesyonelce yürütülen

⁷⁷ Cebeci, "Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik", s. 55.

⁷⁸ Bkz. Gerkin, *An Introduction to Pastoral Care*, 60-66; Koenig, *Fait & Mental Healt*, 7.

⁷⁹ Koenig, *Fait & Mental Healt*, 7; <http://www.acpe.edu/> (22.11.2013).

⁸⁰ Koenig, *Fait & Mental Healt*, 7.

faklı bir boyut kazanmaya başlamıştır.”⁸¹ Boisen ile birlikte papazların eğitimi hakkında Freudyen teoriden etkilenerek çalışma yapan önemli teorisyenlerden ikisi: *Richard Cabot* ve *Russell Dicks*'dir. Nitekim onların 1936'da birlikte yazdığı *The Art of Ministering to the Sick* isimli kitapta popüler olan “growing edge” kavramı 1960'lı ve 1970'li yıllardan sonra Howard Clinebell tarafından geliştirilerek “growth counseling” metaforu etrafında meşhur dini danışma teorisinin ilham kaynağı olacaktır.⁸² 1940'larda dini danışma ve rehberlik alanında çok okunan ve psikanalizden etkilenen klinik psikologlardan biri de, teolog P. Tillich'in yakın arkadaşı Amerikalı varoluşçu psikolog *Rollo May*'dir (1909-1994). Varoluşçu psikolojinin yanı sıra insancıl düşüncenin de önemli isimlerinden kabul edilen May'ın “Kendini Aryan İnsan”, “Yaratma Cesareti”, “Özgürlük ve Kader”, “Güç ve Masumiyet”, “Aşk ve İrade”, “Psikoterapist ve Mitlere Yolculuk” isimleriyle bazı kitapları Türkçeye çevrilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası dini danışmanlıkta bir taraftan kavramlar bu şekilde dönüşüme uğrarken diğer taraftan Freudyanizm ile ilgisi olmayan yeni psikoterapötik filizlenmeler meydana gelmeye başlamıştı. Bu gelişmelerin temsilcisi Amerikalı fenomenolojik psikolog **Carl R. Rogers**'tır (1902-1987). Rogers, Rollo May gibi teolojik bir eğitim almış fakat daha sonra bundan uzaklaşarak akademik psikolojiye yönelmiştir. Çok beğeni toplayan *Counseling and Psychotherapy* kitabını 1942'de yayınlamıştır. İlk defa bu kitapta “non-directive” güdümsüz (yönlendirici olmayan) danışma metodu önerilmiştir. 1951'de ise yönlendirici olmayan yöntemlerden çok danışana odaklandığını göstererek “client-centered therapy” danışandan hız alan terapi anlayışını geliştirmiştir. Danışandan hız alan terapi yaklaşımı da 1980'lerden sonra dünya barışını sağlamaya yönelik “person-centered approach” birey merkezli yaklaşıma dönüşmüştür.⁸³ Rogers kendisinden önceki psikologlardan farklı olarak bireylerin güvenilmez olduğu ve ihtiyaçlarının yönetilmesi gerektiği düşüncesinin aksine bireylerin güvenilir olduğu, kendilerini anlama, yönetme, denetleme ve yönlendirme gibi yapıcı

⁸¹ Suat Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2012), 62-63.

⁸² Gerkin, *An Introduction to Pastoral Care*, 64.

⁸³ Gerald Corey, *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, trc. Tuncay Ergene (Ankara: Metis Yay., 2008), 183-184.

yeteneklere doğuştan sahip olduğuna inanmaktadır. Rogers'ın danışma metodları 1950 ve 1960'lı yıllar boyunca yüksek ilgi görmeye devam etmiştir.⁸⁴

Genel olarak II. Dünya Savaşı (1939-1945) öncesi yıllar, modern dini danışma deneyimlerinin ortaya çıkmaya başladığı ilk yıllar olarak kabul edilir.⁸⁵ Bununla birlikte dini danışmanlık organizasyonlarının 1960'lı yıllardan itibaren sistemli bir şekilde gelişmeye başladığı görülmektedir.⁸⁶ Amerikan Dini Danışmanlar Derneği (American Association of Pastoral Counselors – AAPC) kurucu başkanı ve aynı zamanda dini danışma pratisyeni olan Amerikalı **Howard Clinebell** (1922-2005), modern dini danışmanın öncüsü kabul edilir.⁸⁷ Onun eserleri, Avustralya'nın batısında Güney Pasifik Okyanusunda 322 adadan oluşan Fiji'den Finlandiya'ya kadar kütüphane raflarında bulunabilir.⁸⁸ 1966'da yazdığı en önemli eseri *Basic Types of Pastoral Counseling: New Resources for the Troubled*, tamamı gözden geçirilip genişletilerek *Basic Types of Pastoral Care & Counseling: Resources for The Ministry of Healing & Growth* adıyla yeniden 1984'te basılmıştır. Rogers'ın ciddi yetersizlikleri üzerine çalışan Clinebell, Freud'dan beri daha çok geleneksel psikoterapide hâkim olan patoloji modelini reddetmesi ve değiştirmesine rağmen, Rogers bu teorilerin gelişimin etkisini zayıflatan *intrapşik odaklanma*'nın hâkimiyetini devam ettirmiştir. Clinebell, Rogers'ın danışma modelinin yüzleşmedeki başarısızlığını da eleştirmiştir. Yüzleşmenin yokluğu sebebiyle, Rogers'ın hasta merkezli tedavisinin gelişim formülasyonunun sadece "ilgi" parçası üzerine inşa edilmiştir. Bu, Rogers'ın teorisinin yetersizliğidir ki, Clinebell onu yeniden gözden geçirerek pastoral psikologlar için faydalı bir gelişim yaklaşımına çevirmiştir.⁸⁹ Rogers'ın yüzleşmeyi modeline dâhil etmemesi, 1940'ların bir ideali olarak ahlaki öğütlerden kaçınmaktan kaynaklanmaktadır. Sonuçta, Clinebell'in ilgisinin 1960'ların düşüncesini günümüze

⁸⁴ Gerkin, *An Introduction to Pastoral Care*, 66.

⁸⁵ Howard Clinebell, "Preface", in *International Perspectives on Pastoral Counseling*, ed. James Reaves Farris (New York: The Haworth Pastoral Press, 2002), xv.

⁸⁶ Mustafa Koç, "Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma -II", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy.2 (2012): 260.

⁸⁷ Nelson, *Psychology, Religion, and Spirituality*, 485.

⁸⁸ Lartey, *In Living Color*, 22.

⁸⁹ Jill Snodgrass, "From Rogers to Clinebell: Exploring the History of Pastoral Psychology", *Pastoral Psychology* 55, no.4 (February 2007): 524.

yansıttığı gibi Rogers'ın teorisinin çok fazla bireyseliği de onun tarihi koşullarını yansıttığı söylenebilir.

Psikolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı dönemde bilimsel sahada hakim olan paradigma; pozitivizm, materyalizm gibi akımlardan etkilenmiş olduğu için din ve maneviyat konuları bilimsel araştırmaların dışında tutulmuştur. Ancak "daha akılcı ve bilgili günümüz bilim insanı, dini soruların ve gereksinimlerin bilimsel olarak araştırmaya değer, insanın doğasının üzerinde temellenen, üzerinde çalışılabilir, tanımlanabilir, bilimsel olarak incelenebilir olduğunu ve dinin de zaten bu insani soruları yanıtlamaya çalışmış olduğunun bilincindedir."⁹⁰ Dini danışma ve rehberlik alanı, din ve maneviyatı görmezden gelen hatta ona patolojik vakaymışçasına bir muameleyi reva gören psikolojik yaklaşımlardan fazlaca bir fayda göremese de; özellikle Amerika ve Avrupa'da kilise hizmetleri çerçevesinde yürütülen pastoral care and counseling (dini danışma ve rehberlik) faaliyetleri modern psikiyatri ve psikoterapi birikiminden başlangıçtan beri etkili bir şekilde yararlanmaktadır. Danışmanların, danışanların dini inanç ve değerlerini danışma sürecine dâhil etmemeleri, bireyin kişiliğini etkileyen önemli bir yönünü göz ardı etmeleri anlamına gelmektedir. Bu sebeple artık günümüzde Amerika ve Avrupa ülkelerindeki birçok üniversitenin psikoloji ve tıp gibi bölümleri programlarına dini danışma ve rehberlik ile ilgili dersler koymaktadır.⁹¹

Dini danışma ve rehberlik faaliyetleri 1960'lı yıllardan sonra akademik çalışmalara daha fazla konu olmuş ve teolojik okulların dışında da seminerlerin verildiği çeşitli kurslar ve klinik merkezlerde yer almaya başlamıştır. Günümüzde dini danışma ve rehberlik, hem bir eğitim hem de bir uygulama alanı olarak neredeyse tüm dünyada kabul görmektedir. Artık geçmişin aksine, bugün dünyada dini danışma ve rehberlik araştırmaları hızla artmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden birisi maneviyata ve manevi temelli danışmanlığa olan talebin bütün dünyada artmış olmasıdır. Öyle ki, geniş tanımıyla dini inançların, bilimsel insan faaliyetinde oynadığı rol bir taraftan tartışılırken, dini inanç ve taahhütlerin önemi ve yaygınlaşması nedeniyle toplumda dine yönelik

⁹⁰ Maslow, *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler*, 21.

⁹¹ Mustafa Köylü, "Ruh ve Beden Sağlığı İle Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2010), 6.

artan bir farkındalık meydana gelmiştir. Böylece çağdaş psikoloji bilimi ve mesleği ile ilgili dini inanç için özel önerileri de dâhil eden danışma ve rehberlik faaliyetleri görülmemiş belirginlik kazanmıştır.⁹² *Din ve Kamusal İlgil* isimli güncel bir çalışma, grupların araştırma sonuçlarını birleştirerek 242 milyon Amerikan nüfusunun yüzde 96'sının Tanrıya inandıklarını söylediklerini göstermektedir. A 1996 *USA Today* survey araştırması Amerikalıların yüzde 79'unun inancın hastalıklardan kurtulmaya yardımcı olabileceğini kabul ettiğini tespit etmiştir. Diğer bir araştırmaya göre kendini hasta hissedenlerin yüzde 77'si doktorlara göre manevi ihtiyaçlar ile ilgili olabilir. *Newsweek* anketine (1994) göre, ankete cevap verenlerin yüzde 58'i manevi gelişimi yaşamaya ihtiyaç hissettiklerini söylemektedirler.⁹³ 1992 yılında gerçekleştirilen başka bir kamuoyu araştırması, ankete katılan kişilerden yüzde 66'sının, manevi değerleri ve inançları temsil eden bir akıl sağlığı danışmanını tercih ettiklerini, yüzde 81'inin de danışma sürecine kendi değerleri ve inançlarıyla katılmak istediklerini ortaya çıkarmıştır.⁹⁴ Yapılan başka bir araştırmadan elde edilen bulgulara göre ABD'de bireysel sorunu olan kişilerin yüzde 39'u psikolojik rehberlik hizmetini din adamlarından almaktadır. Bu oranın psikiyatr, psikolog, doktor, evlilik danışmanı ve sosyal çalışma uzmanlarının tamamına yapılan başvuruların oranından daha fazla olduğu kaydedilmektedir.⁹⁵

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

20. yüzyılın başından beri Hıristiyan Batı ülkelerinde uygulanmakta olan pastoral care and counseling (dini danışma ve rehberlik) faaliyetleri, toplumsal değişimin küresel etkileri ve gittikçe benimsenen modern yaşamın farklılaşan ihtiyaçlarına bağlı olarak son yıllarda Türkiye'deki akademik çevrelerin ve ilgili

⁹² Stanton L. Jones, "A Constructive Relationship for Religion with The Science and Profession of Psychology: Perhaps The Boldest Model Yet", in *Religion and The Clinical Practice of Psychology*, ed. Edward P. Shafranske, (Washington: American Psychological Association, 1996), 113-147; *American Psychologist* 49, no.3 (1994): 184-199.

⁹³ American Association of Pastoral Counselors, "Pastoral Counseling Today Gaining Momentum", <http://www.aapc.org/node/5> erişim 20 Aralık 2012.

⁹⁴ <http://www.pastoral-counseling.org/Definition1.htm>, erişim 23 Nisan 2012

⁹⁵ Mustafa Köylü, "Din Hizmetlerinde Çağdaş Yönelimler ve Faaliyetler: ABD ve Kanada Örneği", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)* içinde (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2008), 536.

kurumların ilgi odağı haline gelmiştir. İslam geleneğinde dini danışma ve rehberliğin tevhit, vahiy, gayb gibi inanca dayalı teorik; ilk peygamberden Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar devam eden peygamberlik müessesesi gibi uygulamaya dayalı kadim kökleri bulunmaktadır. Her ne kadar, dini danışma ve rehberlik, kültürümüzde henüz yabancı bir kavram ve kurumsallaşmamış bir hizmet alanı olarak kabul edilse ve bu alan ile ilgili henüz İslam dünyasının dini ve kültürel değerlerine uygun modern teoriler ve profesyonel uygulama modelleri ortaya konulamadıysa da; İslam inancı, kültürü ve birikiminin kaynak alındığı köklü teori ve modeller geliştirilmelidir. Zira dini danışma ve rehberlik, Hz. Peygamber'den (s.a.v) bu yana sürdürülen din hizmetlerindeki irşat kavramının içeriğinde mevcuttur. Günümüzde de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan din hizmetlerinin en önemli bölümünü, özü dini rehberlik olan irşat faaliyetleri oluşturmaktadır.

Literatürde “kişinin kazanılması, gönlünün fethedilmesi veya daha mükemmel bir merhaleye ulaştırılması ve herhangi bir kimseye müspet yönde tesir etmek” anlamlarında⁹⁶ kullanılan irşat kavramı, “psikolojik danışma ve rehberliğe benzer bir süreçtir ve muhataplarının iç dinamiklerini harekete geçirerek, günlük hayatlarında olumlu değişikliklere sahip olmalarını amaçlar.”⁹⁷ İrşadın oldukça geniş kapsamı ve çok çeşitli yöntemleri⁹⁸ bulunmasına rağmen kavram, zamanla muhteva kaybına uğramış ve bugün daha dar çerçevede anlaşılabilir statik olarak uygulanan birkaç yöntemle sınırlı kalmıştır. Gerçekte etkili bir irşat faaliyeti, öncelikle stratejik hedeflerin doğru şekilde belirlenmesini, sonra belirlenen bu hedeflere ulaşmak için en uygun usul, metot ve yöntemlerin seçilmesini ve bunların profesyonelce uygulanmak suretiyle is-

⁹⁶ Süleyman Uludağ, *İslam'da İrşad* (İstanbul: Marifet Yay., 1995), 23.

⁹⁷ Ömer Faruk Soylev, “Yerleşik İrşat Usullerini Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar ve Dini Danışma ve Rehberlik Üzerine Bir İnceleme”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22, sy.1, (2013): 179-202.

⁹⁸ İrşat anlamında kullanılan diğer kavramlar: “Tevfik, hidayet, davet, tebliğ, vaaz, nasihat, inzar, tebşir, tezkire, tezkiye, tasfiye, tezhîb, tenbih, tavsiye, terbiye, emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münker, adab-ı muâşeret, halkla ilişkiler ve beşeri münasebetler”dir. Bkz. Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrşad, Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma* (Bursa: Emin Yay., 2011), 239; Uludağ, *İslam'da İrşad*, 23.

tenilen değişimi meydana getirecek psiko-sosyal dinamiklerin harekete geçirilebilmesini gerekli kılar. Bu nedenle günümüzde bireysel ve sosyal sorunların doğru tespiti, uygun yardım metot ve yöntemlerin seçilmesi ve başarıyla uygulanarak istenilen sonuçlara ulaşılabilmesi için modern psikolojik yardım disiplinleriyle işbirliğine dayanan yeni irşat modellerine ihtiyaç vardır. Çünkü psikolojik, sosyal, iktisadi birçok sebeple hızlı değişimlerin yaşandığı günümüz toplumunda çeşitli zorluk, sıkıntı, bunalım ve krizlerle gittikçe daha sık karşılaşan bireyler, gündelik yaşamlarıyla ilgili farklı beklentiler içinde, farklı arayışlara yönelebilmektedirler. Bu arada yaşadığı sorunlarla başa çıkmak için dine ve manevi değerlere yönelen, kurtuluşu dinin açıklama ve yorumlarında arayan insanların bu yeni durumları iyi değerlendirilmeli, mevcut dini yöntem ve tekniklere yenileri ilave edilmelidir. Toplumun kültürü ve İslam'ın değerleriyle bütünleştirilerek oluşturulacak yeni, yerli dini danışma ve rehberlik teorileri ve uygulama modelleri; amaç, ilke, yöntem ve yaklaşımlarıyla toplumda ortaya çıkan beklenti ve ihtiyaçların karşılanmasına dair yürütülen çalışmalara değerli katkılar sağlayacak ve yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağılkaya-Şahin, Zuhale. "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Dini Danışmanlık: Teori - Eğitim - Uygulama". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.
- Ağılkaya-Şahin, Zuhale. "Hristiyan Gelenekte Manevi Bakımın Teorik Temelleri". *Spiritual Psychology and Counseling* 1 (2016): 43-74.
- Altaş, Nurullah. "Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi". *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, içinde ed. N. Altaş, M. Köylü, 11-36. Ankara: Gündüz Yayınları, 2012.
- Altaş, Nurullah. "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41, sy.1 (2000): 327-350.
- Altıntaş, Ersin. "Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik". *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, içinde ed. Gürhan Can, 2-30. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2014.
- Armaner, Neda. *Psikopatolojide Dini Belirtiler*. Ankara: Demirbaş Yayınları, 1973.
- Arnold, William V. *Introduction to Pastoral Care*. Philadelphia: The Westminster Press, 1982.

- Aten, Jamie D. et al. "The Psychology of Religion and Spirituality for Clinicians: An Introduction", *The Psychology of Religion and Spirituality for Clinicians: Using Research in Your Practice*, ed. Jamie D. Aten, et al, 1-13. New York: Routledge/Taylor & Francis Group, 2012.
- Aybey, Salih. "Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği". Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015.
- Aydın, Garip. "Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler". Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2015.
- Belen, Fatıma Zeynep. "Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014.
- Browning, Donald S. "Introduction to Pastoral Counseling". In *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al, 1:5-13. New Jersey: Paulist Press, 1993.
- Browning, Donald S. *Religious Ethics and Pastoral Care*. Philadelphia: Fortrees Press, 1983.
- Browning, Donald S. *The Moral Context of Pastoral Care*. Philadelphia: Westminster Press, 1976.
- Bulut, Aytekin. *Din Eğitimi'nde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Cebeci, Suat. "Bir Din Eğitimi Yaklaşımı Olarak Dini danışma ve Rehberlik". *Değerler Eğitimi Dergisi* 8, sy.19 (2010): 53-69.
- Cebeci, Suat. *Dini Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Clinebell, Howard "Preface". In *International Perspectives on Pastoral Counseling*, ed. James Reaves Farris, xv-xix. New York: The Haworth Pastoral Press, 2002.
- Clinebell, Howard. *Basic Types of Pastoral Care & Counseling: Resources for The Ministry of Healing & Growth*. Nashville: Abingdon Press, 1984.
- Corey, Gerald, *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. trc. Tuncay Ergene, Ankara: Metis yayınları, 2008.
- Çamur, Fatma Yüksel. "Küreselleşen Dünyada İrşat Hizmetlerinde Yeni Bir Alan: Dini Danışmanlık - Türkiye ve İngiltere Örneği". *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu, (17-18 Aralık 2011)*, içinde 2:54-73. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

- Çetin, Abdurrahman. *Hitabet ve İrşad, Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma*. Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Doğan, Recai. “Müzakereler”. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)* içinde 2: 608-610. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Draper, Edgar and Bevan Steadman. “Assessment in Pastoral Care”. In *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al, 1:118-131. New Jersey: Paulist Press, 1993.
- Düzgüner, Sevde. “Ruh-Beden ve İnsan-Aşkın Varlık İlişkisine Yönelik Psikolojik Yaklaşımın Tarihi Serüveni”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Eylül 2013): 253-284.
- Fragar, Robert *Manevi Rehberlik ve Benötesi Psikolojisi Üzerine Paylaşımlar*. trc. Ömer Çolakoğlu İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2009.
- Freud, Sigmund. “Obsessive Acts and Religious Practices”, 1907; “Totem and Taboo”, 1913; “Psycho-Analysis and Religious Origins”, 1919; “Future of an Illusion”, 1927; “Civilization and its Discontents”, 1930; “Moses and Monotheism”, 1939. In *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, ed. J. Strachey, London: Hogarth Press, 1962.
- Geçtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Genia, Vicky. “Seküler Psikoterapistler ve Dindar Danışanlar: Mesleki Mülahazalar ve Öneriler” trc. Üzeyir OK *İslami Araştırmalar Dergisi* 12, sy.1 (1999): 78-83.
- Gerard, Alexander. *The Pastoral Care*. London: Printed for T. Cadell Jun. And W. Davies, in the Strand; And A. Brown, at Aberdeen, 1799.
- Gerkin, Charles V. *An Introduction to Pastoral Care*. Nashville: Abingdon Press, 1997.
- Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*. trc. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Greer, Joanne Marie G. “Research in Pastoral Counseling: Definitions, Methods, and Research Training”. In *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al, 1:632-646. New Jersey: Paulist Press, 1993.
- <http://www.aapc.org/membership/certifications/definitions.aspx>, erişim 27 Aralık 2012.
- http://www.explorefaith.org/pastoral_counseling.html, erişim 23 Nisan 2012.
- <http://www.sanalpsikolog.com/index.shtml> “Pastoral Danışma”, erişim 17 Kasım 2012.

- <http://www.wisegeek.com/what-is-pastoral-counseling.htm>, erişim 23 Nisan 2012.
- Jones, Stanton L. "A Constructive Relationship for Religion with The Science and Profession of Psychology: Perhaps The Boldest Model Yet". In *Religion and The Clinical Practice of Psychology*, ed. Edward P. Shafranske, 113-147. Washington: American Psychological Association, 1996; *American Psychologist* 49, no.3 (1994): 184-199.
- Kahvecioğlu-Karaca, Feyza. "Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik". Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010.
- Kirkwood, Neville A. *Pastoral Care to Muslims, Building Bridges*. New York: The Hawthorth Pastoral Press, 2002.
- Koç, Mustafa. "Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma -II". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy.2 (2012): 239-276.
- Koç, Zihni. "Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yaklaşımı: Kuramsal Bir İnceleme". *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi* 11, sy.12 (2003): 1-17.
- Koenig, Harold G. *Faith & Mental Health Religious Resources for Healing*. Philadelphia: Templeton Foundation Press, 2005.
- Köse, Ali. *Freud ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2005.
- Köylü, Mustafa. "Din Hizmetlerinde Çağdaş Yönelimler ve Faaliyetler: ABD ve Kanada Örneği". *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, içinde 524-541. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Köylü, Mustafa. "Ruh ve Beden Sağlığı İle Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2010):5-36.
- Lartey, Emmanuel Y. *In Living Color: An Intercultural Approach to Pastoral Care and Counseling*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publisher, 2003.
- Maslow, Abraham H. *Dinler, Değerler, Doruk Deneyimler*. trc. H. Koray Sönmez İstanbul: Kuraldışı Yayınları, 1996.
- Merter, Mustafa. *Dokuz Yüz Katlı İnsan: Tasavvuf ve Benötesi Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008.
- Nazlı, Serap. *Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programları*. Ankara: Anı Yayınları, 2005.

- Nelson, James M. *Psychology, Religion, and Spirituality*. New York: Springer Science+Business Media, 2009.
- Ok, Üzeyir. "Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi". *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, içinde ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü, 37-58. Ankara: Gündüz Yayınları, 2012.
- Ok, Üzeyir. "İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi". *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)* içinde 2:550-574. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Özdoğan, Öznur. *İsimsiz Hayatlar, Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş*. Ankara: Özdenöze Yayınları, 2010.
- Özğüven, İbrahim Ethem. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitim Merkezi Yayınları, 2007.
- Parlak, Simel. "Manevi Danışmanlığın Gelişimi". *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma* içinde ed. H. Ekşi - Ç. Kaya, 30-45. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016.
- Patton, John. *Pastoral Care in Context: An Introduction To Pastoral Care*. Kentucky: Westminster John Knox Press, 2005.
- Robert J. Wicks, "Introduction", in *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al, 2:1-7. New Jersey: Paulist Press, 1993.
- Ross, Alistair. *Counselling Skills for Church and Faith Community Workers*. Maidenhead: Open University Press, 2003.
- Seyyar, Ali. "İslami Değerler Açısından Manevi Sosyal Hizmetler". *Manevi Sosyal Hizmetler*, içinde ed. Ali Seyyar, 13-52. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2008.
- Shafranske, Edward P. "The Contributions of Short-Term Dynamic Psychotherapy to Pastoral Psychotherapy". In *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al, 2:102-128. New Jersey: Paulist Press, 1993.
- Smith, L. Scott. "What Is Faith?: An Analysis of Tillich's 'Ultimate Concern'". *Quodlibet: Online Journal of Christian Theology and Philosophy* 5, sy.4 (October 2003), erişim 03 Ocak 2017, <http://www.quodlibet.net/articles/smith-tillich.shtml>
- Snodgrass, Jill. "From Rogers to Clinebell: Exploring the History of Pastoral Psychology". *Pastoral Psychology* 55, no.4 (February 2007): 513-525.

- Söylev, Ömer Faruk. "Türkiye'de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)". Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2014.
- Söylev, Ömer Faruk. "Yerleşik İrşat Usullerini Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar ve Dini Danışma ve Rehberlik Üzerine Bir İnceleme". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22, sy.1, (2013): 179-202.
- Strunk, Orlo. "A Prolegomenon to a History of Pastoral Counseling". In *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al, 14-25. New Jersey: Paulist Press, 1993.
- Şirin, Turgay. "Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli". Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2013.
- Tan, Hasan. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Teori ve Uygulama*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000.
- The American Heritage® Dictionary of the English Language*. Fourth Edition, Published by Houghton Mifflin Company, Updated in 2009.
- Tillich, Paul. *Theology of Culture*. ed. Robert C. Kimball, New York: Oxford University Press, 1964.
- Uludağ, Süleyman. *İslam'da İrşad*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1995.
- Underwood, Ralph L. "Pastoral Counseling in the Parish Setting". In *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, ed. Robert J. Wicks et al, 1:332-348. New Jersey: Paulist Press, 1993.
- VandeCreek, Larry. "Hastanede Yatan Kilise Üyelerine Yönelik Dua Vaizliği". trc. Ali Rıza Aydın, *Birey ve Din, Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar* içinde der. Ali Rıza Aydın, 153-168. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Wise, Carroll A. *Pastoral Counseling: It's Theory and Practice*. New York: Harper&Brothers Publishers, 1951.
- Yancey, Philip. *Acı Çekilirken Tanrı Nerede? Güç Zamanların Üstesinden Gelebilmek İçin Teselli Eden, Şifa Veren Bir Rehber*. trc. Nur Nirven, İstanbul: Haberci Yayınları, 2008.